

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту
Завідувач кафедри публічного управління
та державної служби
к.держ.упр., доц. Набока Л.В.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»
281 Публічне управління та адміністрування
28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець
здобувач 2 курсу, групи ЗПУА-3-23

Птушкін М.С.

Науковий керівник
к.держ.упр., доц.

Білоконь М.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	6
1.1 Загальна характеристика національної безпеки	6
1.2 Сутність оборони як ефективного засобу забезпечення безпеки суспільства і держави.....	13
1.3 Забезпечення національної безпеки як функція держави	18
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	28
2.1 Організаційно-правове забезпечення державного управління у сфері національної безпеки та оборони України	28
2.2 Ефективність механізмів державної політики України в контексті забезпечення національної безпеки та оборони.....	37
2.3 Проблеми державного управління у сфері національної безпеки та оборони України.....	47
РОЗДІЛ 3 ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ	53
3.1 Стратегічні пріоритети розвитку державного управління у сфері національної безпеки та оборони	53
3.2 Підвищення якості підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України.....	62
ВИСНОВКИ.....	65
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	70

ВСТУП

Актуальність дослідження. Успішне існування незалежної України можливе лише в умовах надійного управління національною безпекою та обороною. З цієї причини вчені неодноразово підкреслювали, що національна безпека і оборона України перебувають у досить складній ситуації з моменту здобуття державою незалежності. Його зовнішні та внутрішні загрози зростають і ускладнюються. До реальних загроз вже належать іноземне втручання, гібридні війни, втрата української території, політична корупція та корупція у владі з відчутними та непоправними наслідками.

Кардинальні зміни у внутрішньополітичному та геополітичному середовищі світу спонукають до трансформації всієї системи міжнародних відносин, яка існувала десятиліттями. Для України це означає нові умови існування та розвитку, інші виклики й загрози у третьому десятилітті ХХІ століття. Це вимагає своєчасного реагування, вдосконалення політики національної безпеки та розробки ефективних механізмів її реалізації.

Актуальність останніх досліджень і публікацій. Питання пов'язанні з державним управлінням у сфері національної безпеки та оборони України досліджували такі науковці як: Ганущин С. Н., Акімов, А. В., Циганок Т. Г., Рубан А. В., Яцино О. В., Горелій С. С., Кравчук О. В. Макарчук В. В., Іваницька О. М., Якименко К. В. та інші науковці.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є теоретичне обґрунтування та розробка конкретних практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності системи державного управління у сфері забезпечення національної безпеки та оборони України.

Для досягнення цієї мети визначено такі завдання:

- провести аналіз підходів до тлумачення ключових понять, що стосуються національної безпеки та оборони;
- дати оцінку сучасного стану організаційно-правового регулювання державного управління у сфері національної безпеки та оборони України;

- здійснити дослідження дієвості чинних механізмів державної політики України щодо забезпечення національної безпеки та оборони;
- ідентифікувати основні проблеми функціонування системи державного управління у зазначеній сфері;
- розробити рекомендації з удосконалення управлінських процесів у сфері національної безпеки та оборони України, враховуючи сучасні виклики та загрози.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері національної безпеки та оборони.

Предмет дослідження – державне управління у сфері національної безпеки та оборони.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складає комплекс загальнонаукових та спеціалізованих наукових методів, серед яких: аналіз, синтез, дедукція, індукція, абстрагування, узагальнення, системний підхід, структурно-функціональний, порівняльно-правовий і формально-юридичний методи. Завдяки використанню методів аналізу, синтезу та системного підходу було вивчено ключові компоненти національної безпеки та оборони. Структурно-функціональний підхід дозволив детально дослідити правові відносини, які виникають та реалізуються в рамках державного управління у цій сфері. Порівняльно-правовий метод застосовано для аналізу міжнародного досвіду управління системами національної безпеки та оборони, що сприяло визначенню найкращих практик і можливостей їх адаптації для України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в уточненні стратегічних пріоритетів удосконалення державного управління у сфері національної безпеки і оборони України, підготовці пропозицій щодо оновлення нормативно-правового та організаційного забезпечення національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері з урахуванням нових викликів і загроз.

Апробація результатів роботи. Магістерська кваліфікаційна робота самостійно виконана шляхом аналітичного дослідження та його узагальнення.

Усі результати отримані за допомогою самостійного опрацювання та аналізу і синтезу отриманих даних.

Отримані в результаті проведеної роботи теоретичні висновки і практичні пропозиції обговорювалися на засіданні кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та можуть бути використані в науково-дослідній роботі кафедри.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

1.1 Загальна характеристика національної безпеки

Національна безпека є фундаментальним елементом стабільного існування та розвитку держави. Вона охоплює систему заходів, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, прав і свобод громадян від зовнішніх і внутрішніх загроз. У сучасних умовах, коли глобальні виклики стають дедалі складнішими, забезпечення національної безпеки набуває особливої актуальності.

Важливість національної безпеки визначається не лише необхідністю протидії реальним загрозам, а й створенням умов для сталого розвитку держави, збереженням стабільності у суспільстві та ефективного функціонування всіх його інститутів.

Визнаючи різноманіття людських потреб, дослідники поділяють їх на п'ять категорій, розташованих у вигляді суворой ієрархічної структури:

- 1) фізіологічні потреби;
- 2) потреби в безпеці та самозбереженні;
- 3) соціальні потреби;
- 4) потреби в задоволенні почуття власної гідності;
- 5) потреби в самоактуалізації [21].

Більш високі потреби формуються пізніше, оскільки вони менш критичні для виживання людини. Чим нижче потреба в ієрархії, тим вона сильніше впливає на поведінку людини. Тому потреба у безпеці є однією з базових для кожної людини. Її значення поступово зростало із розвитком суспільства. Від моменту зародження цивілізації безпека спочатку була основною метою індивідуальної діяльності людини, а згодом стала ключовою метою

функціонування суспільства та держави.

Коли поняття «національна безпека» увійшло в політичний лексикон на Заході, воно використовувалося передусім як синонім обороноздатності держави і до фактично середини восьмидесятих років XX ст. під цим поняттям на Сході та Заході головним чином розуміли саме воєнну та політичну безпеку.

Але на початку 90-х років в теоретичних дослідженнях, філософсько-соціологічній та політичній літературі поняття «національна безпека» й проблему її забезпечення все більшою мірою починають розглядати з різних сторін.

Сьогодні як на Сході, так і Заході певною мірою сформувалось загальне розуміння базових категорій, які використовуються при розробці проблеми національної безпеки. Це сприяє розробці достатньо структурованих, з відносно чітким понятійним апаратом керівних документів з питань забезпечення національної безпеки. Але до цього часу у дослідників відсутня єдина думка, що доцільно розуміти під поняттям «національна безпека» – стан чи категорію, яка характеризує стан [9]

За сучасних умов, коли нові виклики вимагають від держав чесних зусиль для подолання загроз різного рівня, а також з урахуванням постійно мінливої обстановки як усередині України, так і поза її межами, що, в свою чергу, безпосередньо впливає на забезпечення національної безпеки, поняття національної безпеки може бути більш прийнятним, якщо розглядати його з позицій стану й умов захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави, які гарантують, попри наявність і вплив внутрішніх і зовнішніх загроз, виживання і подальший прогресивний розвиток [11, с. 21].

Термін «національна безпека» має свої корені в США, звідки він поступово поширився та був інтегрований у політичні концепції і суспільні науки багатьох країн світу. Його перше використання на державному рівні зафіксовано у 1904 році, коли президент США Теодор Рузвельт у своєму посланні до конгресу обґрунтовував необхідність приєднання зони Панамського каналу інтересами національної безпеки. Згодом це поняття набуло широкого застосування в

політичних дискусіях, наукових дослідженнях і публіцистиці.

Саме з того часу національна безпека стала об'єктом досліджень у сфері спочатку політичної науки, а згодом, коли цей термін із політичного лексикону перейшов у нормативно-правові акти, – і юридичної науки та інших суспільних наук. Ще одним, певною мірою відокремленим напрямом розроблення проблем національної безпеки, можна вважати так звані «стратегічні дослідження», тобто відповідний аналіз зовнішньо та внутрішньополітичної ситуації з урахуванням широкого спектра об'єктивних і суб'єктивних чинників, які здійснюють спеціальні установи на замовлення центральних органів державної влади і результати якого використовуються, останніми для прийняття політичних рішень [49, с. 21]. Аналізуючи історію впровадження категорій «національна безпека» та «національні інтереси» у політичний і правовий дискурс, можна відзначити їхню суперечливу природу. Спочатку ці поняття нерідко використовувалися для виправдання протиправних або антидемократичних дій, що створювало розрив між правотворчими та правозастосовними аспектами. Згодом вони стали зручним інструментом не лише міжнародної, але й внутрішньої політики, що іноді призводило до зловживань і обмеження демократичних свобод.

Виникнення категорій «національна безпека» та «національні інтереси» у міжнародній сфері зумовлене потребою держав обґрунтувати порушення норм міжнародного права. На початок ХХ століття, коли міжнародне право стало сформованою системою, ці поняття використовувалися для виправдання дій, що суперечили існуючим обмеженням, під приводом захисту національної безпеки.

Згодом аналогічний підхід поширився і на внутрішню політику. У США поняття національної безпеки стало підставою для обмеження громадянських свобод. Яскравим прикладом є Закон про контроль за комуністами 1950 року, згідно з яким будь-яка організація, визнана комуністичною, оголошувалася незаконною, що фактично позбавляло її прав.

Процес захисту державою своїх інтересів та безпеки безпосередньо пов'язаний із проведенням державної політики, в межах якої і здійснюються

конкретні заходи їх реалізації. Зокрема, існує думка про те, що «національна безпека – це державна політика, скерована на створення внутрішніх і міжнародних умов, сприятливих для збереження чи зміцнення життєво важливих національних цінностей: це стан, що забезпечує захищеність інтересів народу й держави, суспільства та кожного його члена» [24, с. 22].

Концепти «безпека» та «небезпека» завжди тісно пов'язані з умовами, у яких перебуває певний об'єкт: безпека характеризується відсутністю загроз, тоді як небезпека вказує на їх наявність чи потенціал. Політика держави, як організована система заходів і управлінських рішень, є інструментом, який здатен змінювати ці умови, впливаючи на розвиток ситуації в напрямку зменшення або навіть збільшення загроз.

Важливою складовою національної безпеки є державна політика, яка орієнтована на усунення існуючих загроз і попередження можливих викликів, що можуть зашкодити нормальному розвитку країни. Така політика є невід'ємною частиною національних інтересів і спрямована на досягнення стабільності та безпеки на всіх рівнях державного управління.

В енциклопедичному словнику поняття національна безпека розглядається як «здатність країни зберігати суверенітет, політичні, економічні, соціальні та інші основи суспільного життя й виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин». Або, національна безпека – це «захищеність життєво важливих інтересів особи, держави і суспільства, державних кордонів, територіальної цілісності, суспільно-політичного устрою, культурних цінностей і всього того, що становить основу матеріального і духовного життя країни від внутрішньої і зовнішньої загрози» [15, с. 386].

В останньому випадку привертає увагу використання терміна «загроза» в однині, що суперечить соціальним реаліям будь-якої країни.

Я. Ю. Кондратьєв визначає національну безпеку як здатність нації задовольняти потреби, необхідні для її самозбереження, самовідтворення і самовдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей її нинішнього стану [20, с. 1].

В. А. Ліпкан під національною безпекою розуміє сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі і державну стратегію в області забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей [29, с. 5].

На думку М. О. Косолапова, національна безпека – це стабільність, яка може підтримуватися протягом тривалого часу, стан досить розумної динамічної захищеності від найбільш істотних з реально існуючих загроз і небезпек, а також здатність розпізнавати такі виклики і своєчасно вживати необхідні заходи для їх нейтралізації [24, с. 67].

Закон України «Про національну безпеку України» визначає національну безпеку України як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [39]. Таким чином, основна роль у забезпеченні національної безпеки належить системі державного управління, яка є ключовим елементом у підтримці правопорядку та ефективному регулюванні всіх аспектів безпеки країни.

Державне управління (англ. public administration – публічне управління) – вид діяльності держави, здійснення управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади через організацію виконання законів, здійснення управлінських функцій з метою комплексного соціально- економічного та культурного розвитку держави, її окремих територій, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя, створення умов для реалізації громадянами їх прав і свобод [29, с. 7]. Для ефективного забезпечення національної безпеки важливо розуміти її структуру, оскільки вона значно впливає на вибір форм і методів для виявлення, попередження та нейтралізації загроз, що можуть виникати. Загрози національній безпеці, як правило, поділяються на дві основні категорії – внутрішні та зовнішні, що зумовлюється наявністю державних кордонів.

Зовнішня безпека включає захист національних інтересів, цінностей та способу життя від загроз, що виникають за межами держави. Проблеми зовнішньої безпеки сьогодні набувають все більш глобального характеру, включаючи тероризм, зміни клімату, епідемії, організовану злочинність та інші виклики, які не можуть бути вирішені лише на рівні окремої країни. Прикладом цього є світова пандемія COVID-19, яка продемонструвала необхідність міжнародної співпраці для подолання глобальних загроз. У сфері зовнішньої безпеки важливо знаходити компроміси та баланс інтересів з іншими державами.

Внутрішня безпека, у свою чергу, охоплює захист національних інтересів і цінностей від загроз, які можуть виникати в межах держави, зокрема через внутрішні процеси, організації, окремих осіб чи об'єкти, що знаходяться під контролем держави.

1. Державна безпека – це стабільний стан міжнародних відносин та обороноздатності держави, коли ймовірність виникнення війни є мінімальною, оскільки не виникають ситуації, що вимагали б застосування збройних сил. Воєнна безпека включає в себе здатність держави протистояти військовій загрозі ззовні та забезпечувати національну безпеку в межах власної території.

2. Політична безпека полягає в здатності нації самостійно визначати своє державне устрою та вільно проводити внутрішню і зовнішню політику, орієнтуючись на інтереси громадян і суспільства. Практично політична безпека включає стабільний політичний суверенітет, що дозволяє підтримувати внутрішню і міжнародну стабільність.

3. Громадська безпека – це рівень захищеності населення від фізичних і моральних загроз. Основними напрямками громадської безпеки є покращення життєвого рівня громадян, охорона здоров'я, запобігання безробіттю, боротьба з злочинністю та тероризмом, а також розбудова системи соціального захисту.

4. Економічна безпека охоплює захист економічних інтересів держави та її економічного суверенітету від дискримінацій та зовнішнього економічного впливу, зокрема через економічні санкції чи обмеження. Економіка країни повинна забезпечувати рівень соціального, політичного й оборонного існування,

а також здатність задовольняти потреби суспільства, підтримувати технологічну незалежність і захищати національні економічні інтереси як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку.

5. Інформаційна безпека – це захист інформаційних ресурсів країни від зовнішніх та внутрішніх загроз, таких як інформаційні блокади, інтервенції або дезінформація. Вона включає здатність держави, суспільства та індивідів протистояти негативним інформаційним впливам, що можуть змінити громадську або індивідуальну свідомість, порушуючи стабільність та безпеку.

Джерелами таких загроз можуть бути іноземні розвідувальні агентства, агресивна інформаційна політика інших країн, діяльність конкурентних економічних груп, а також злочинні угруповання, які мають доступ до інформаційних ресурсів та технологій.

Техногенно-екологічна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави, а також природного середовища від загроз, що виникають у результаті погіршення екологічних параметрів [24, с. 68– 69].

На сьогодні критерієм екологічної безпеки для населення є гранично допустимі концентрації та рівні небезпечних речовин і впливів, що виникають внаслідок змін техносфери або використання шкідливих для здоров'я матеріалів. Проте, критерії оцінки екологічної небезпеки щодо навколишнього середовища визначені лише для окремих природних середовищ, а межі використання природних ресурсів для народного господарства залишаються невизначеними.

Варто відзначити, що різні види безпеки взаємопов'язані та взаємозалежні, оскільки зміни в одній сфері можуть впливати на інші.

Підсумовуючи, можна сказати, що концепт «національної безпеки», який виник як більш широке поняття порівняно з безпекою окремої особи, знайшов своє відображення в праві та правовій науці. Існує безліч підходів до розуміння національної безпеки, і хоча вони можуть варіюватися, головним є те, що це багатогранний комплекс політичних, економічних, соціальних, військових, правових та інших заходів, спрямованих на забезпечення стабільної

життєдіяльності нації та захист від можливих загроз.

Для глибокого та всебічного дослідження процесів, що безпосередньо впливають на національну безпеку, необхідний системний підхід. Суспільство, як система, складається з функціонуючих елементів, ланок і зв'язків, що працюють у межах наявних відносин і інтересів. Аналіз цих зв'язків допомагає зрозуміти закономірності розвитку суспільства та оцінити загрози для національної безпеки.

Дослідження внутрішніх загроз національній безпеці показує, що кожен елемент або підсистема (включаючи національну безпеку) є відносно автономною системою, яка взаємодіє з іншими частинами державної структури. Внутрішня безпека, як складова національної безпеки, має свої специфічні гносеологічні основи, що охоплюють політичні, економічні, соціальні та інші аспекти діяльності держави та суспільства.

1.2 Сутність оборони як ефективного засобу забезпечення безпеки суспільства і держави

На сьогодні є нагальна потреба в переході від традиційної моделі державної безпеки до нової, більш комплексної системи національної безпеки України, яка базуватиметься на сучасних правових нормах і охоплюватиме всі ключові сфери – економічну, соціальну, політичну, інформаційну та військову. Зважаючи на те, що питання оборони є невід'ємною складовою забезпечення стабільності держави в рамках міжнародного співтовариства, це питання набуває особливої ваги й актуальності для України, яка прагне зміцнити свою безпеку в умовах сучасних викликів і загроз.

Доктрина як адміністративно-правової, так і військової науки немає єдиного підходу щодо визначення поняття «оборона». У військово-енциклопедичному словнику оборону визначено як «вид військових (бойових)

дій військ (сил), що застосовується з метою відбиття наступу (вторгнення), як правило, переважаючих сил супротивника, утримання (прикриття), визначених напрямів (рубежів, районів, об'єктів), економії сил і засобів на одних напрямках і створення переваги над супротивником на інших, нанесення військам супротивника поразки і створення умов для переходу своїх військ в контрнаступ (наступ)» [10].

Більше того, відзначено, що сутність оборони полягає в ураженні угруповань супротивника.

В. Б. Авер'янов трактує оборону України як комплекс різноманітних суспільних відносин, які виникають у процесі діяльності держави із забезпечення її здатності в разі збройної агресії або збройного конфлікту, практичного здійснення військового захисту держави, включаючи використання Збройних Сил України, у разі агресії проти неї, а також під час виконання завдань, що передбачені міжнародними договірними обов'язками держави [2, с. 366].

У Законі України «Про оборону України» оборона України визначається як система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту [40].

Обороздатність держави – це здатність держави до захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони й належних умов для його реалізації. Тобто на законодавчому рівні чітко визначено, що воєнний потенціал є складовою частиною оборони України [40].

Щодо зазначеного доречними є судження В. В. Сокурєнка, який виокремлює характерні ознаки категорії «оборона»:

– по-перше, оборона пов'язана з такою функцією держави, як захист суверенітету, територіально цілісності та недоторканності її території. Захист суверенітету держави як одна з її функцій декларується не лише національним

законодавством, а й багаточисленними міжнародними правовими актами, зокрема статутами ООН та Ради Європи й іншими, відповідно до яких «суверенітет» – це притаманне державі верховенство на своїй території та незалежність у міжнародних відносинах;

- по-друге, оборона пов'язана як із застосуванням військової сили за необхідності, так і з підготовкою до її застосування;
- по-третє, оборона є захистом (підготовкою до захисту) від військової агресії з боку іноземної держави чи групи держав [52, с. 39–40].

З огляду на теорію адміністративно-правової науки впливає, що оборона держави тісно пов'язана з таким поняттям у міжнародному праві, як право держави на самооборону, що визначається як один із засобів боротьби з військовим нападом, агресією.

Право держави на самооборону є найважливішим винятком із заборони застосування сили або загрози силою, що покликаний підтверджувати й забезпечувати непорушність загального правила. Самооборона спрямована на захист існування держави як такої та її суверенітету.

Оборона виступає не тільки ефективним засобом забезпечення безпеки суспільства та держави, а й формою реалізації її права на самооборону в міжнародному праві, яку можна розглядати в таких аспектах:

- функціональному – як одну з основних функцій держави;
- інституціональному – як систему суб'єктів публічної адміністрації, наділених повноваженнями щодо виконання функцій у сфері оборони;
- правовому – як систему норм права, якими регулюються суспільні відносини та встановлюються права й обов'язки їх суб'єктів у сфері оборони;
- процесуальному – як сукупність адміністративних проваджень, що виникають при здійсненні публічного адміністрування сферою оборони в Україні.

Функції оборони країни містять всю систему заходів, що використовує країна для зміцнення її обороноздатності, які можна об'єднати за такими основними напрямками:

- зміцнення оборонної могутності держави, що забезпечується шляхом розвиненої ефективної економіки та науково-технічного розвитку;
- постійне удосконалення збройних сил держави, підвищення їхньої боєздатності та боєготовності;
- охорона державних кордонів;
- організація цивільної оборони (до цього напряму ми включаємо заходи, що пов'язані з діяльністю стосовно евакуації населення за необхідності з місць збройного конфлікту, зі створенням захисних споруд);
- військова підготовка (перепідготовка) осіб, які перебувають на військовому обліку.

Статтею 2 Закону України «Про оборону України» визначено, що оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх ланок Воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, єдиної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, за необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони [40].

Здійснений аналіз Закону України «Про оборону України» дав змогу виокремити суб'єктів владних повноважень у сфері оборони, зокрема:

- Верховна Рада України;
- Президент України;
- Рада національної безпеки і оборони України;
- Кабінет Міністрів України;
- Міністерство оборони України;
- Генеральний штаб Збройних Сил України і Державна спеціальна служба транспорту;
- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України;
- відповідні правоохоронні органи, міністерства, центральні й інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також підприємства установи й організації [40].

Слід зазначити, що для ефективного стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами в умовах особливого періоду може бути створено Ставку Верховного Головнокомандувача. Цей орган слугуватиме вищим колегіальним центром воєнного управління, відповідальним за координацію оборонних дій та прийняття стратегічних рішень у критичних ситуаціях.

Отже, можна зробити висновок, що до складу інституційного забезпечення у сфері оборони доцільно відносити:

1) органи політичного управління сферою оборони (інститут політичного керівництва Збройними Силами держави – це певна система установ та організацій, які забезпечують стійкість суб'єктно-об'єктних відносин, що формуються в процесі підготовки і застосування військової сили у відповідності з інтересами державної влади [6]);

2) органи військового управління (зокрема, Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи тимчасово утворені органи у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, призначені для виконання функцій з управління, у межах їх компетенції, військами (силами), з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями, які належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, а також військові комісаріати, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації;

3) інші органи, які у взаємодії з Міністерством оборони України в межах своїх повноважень виконують функції у сфері оборони.

Нормативно-правове регулювання оборони держави здійснюється Конституцією України, Законом України «Про оборону України», іншими законодавчими актами України та відповідними міжнародними договорами,

згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [40].

Отже, «оборона» як діяльність держави полягає у збройному захисті її територіальної цілісності та недоторканності від зовнішніх і внутрішніх військових загроз, а також у підготовці до цього захисту. Оборона є ключовим елементом забезпечення суверенітету держави і включає в себе широкий набір заходів, зокрема організаційних, економічних, соціальних, правових, науково-технічних та інших, які спрямовані на зміцнення обороноздатності та готовності до ефективного реагування на загрози.

1.3 Забезпечення національної безпеки як функція держави

Забезпечення національної безпеки є ключовим завданням державної політики, однак сьогодні в цій сфері накопичилося чимало проблем, які потребують термінового вирішення. На ранніх етапах національна безпека здебільшого асоціювалася з військовою безпекою, але з часом її концепція значно розширилася. Практичне значення цього розвитку полягає в тому, що раніше національну безпеку забезпечували переважно у відповідь на вже виниклі загрози. Сучасна ж парадигма політики у цій сфері полягає в здатності держави активно захищати національні цінності та інтереси в умовах як внутрішніх, так і зовнішніх викликів, запобігаючи виникненню загроз і створюючи системи їхнього раннього виявлення [27].

Основними концептуальними підходами до забезпечення національної безпеки в рамках державної політики вітчизняна теоретико-політична думка виділяє кілька основних напрямків. По-перше, організаційно-управлінський підхід, який акцентує увагу на необхідності координації діяльності органів державної влади, створенні спеціальних структур для забезпечення національної безпеки та ініціюванні публічних обговорень щодо цих питань. По-друге, важливим є законодавчий підхід, що передбачає розробку і прийняття нових

законів, а також запровадження ефективних механізмів державного контролю. Хоча геополітичний, гуманітарний та соціокультурний підходи відіграють меншу роль, вони також є частиною більш широкого процесу комплексного забезпечення національної безпеки.

Законодавчий підхід відображений в положеннях таких документів:

- Конституції України;
- Закону «Про національну безпеку України»;
- Закону «Про оборону»;
- Закону «Про Раду національної безпеки та оборони України»;
- Закону «Про інформацію»;
- Концепції (основ державної політики) національної безпеки України

тощо [31].

Виокремлення такого підходу передбачає прийняття деяких нормативно-правових актів з метою забезпечення воєнної, внутрішньополітичної, зовнішньополітичної, економічної, екологічної, соціальної, інформаційної безпеки.

У Законі України «Про національну безпеку України» [39] визначено, що її національна безпека України забезпечується шляхом реалізації збалансованої державної політики, що ґрунтується на затверджених в установленому порядку загальнодержавних і галузевих концепціях, доктринах, стратегічних планах та програмах у різних сферах – політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технічній, інформаційній тощо. Згідно з положеннями статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України, цей Закон визначає основи та принципи національної безпеки та оборони, а також основні цілі й напрямки державної політики, які забезпечують громадянам та суспільству загальний захист від можливих загроз.

Законом України «Про національну безпеку України» визначаються та розмежовуються повноваження державних органів країни у сферах національної безпеки, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються

національної безпеки, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки [39].

Функції державного управління процесом національної безпеки полягають у цілеспрямованих, організаційних, координуючих та регулюючих впливах органів державної влади на сферу національної безпеки, які спрямовані на досягнення і захист національних інтересів[49].

Функції забезпечення національної безпеки повинні охоплювати всі аспекти діяльності як суспільства, так і держави. Їх основною метою є створення умов для розвитку особистості, сприяння прогресу суспільства, стабільності держави та забезпечення здатності країни ефективно реалізовувати свої національні інтереси на міжнародній арені, при цьому запобігаючи можливому ослабленню її спроможності.

Особливістю виконання цих функцій є те, що виявлення і нейтралізація загроз національним інтересам потребують залучення спеціалізованих сил та засобів, таких як збройні сили, розвідувальні органи, правоохоронні структури та інші, що часто вимагає застосування «силових» і примусових методів.

У процесі реалізації своїх функцій щодо забезпечення національної безпеки держава має здійснювати такі основні дії:

- проводити моніторинг, детальний аналіз і прогнозування стану національної безпеки, досліджувати загрози і небезпеки для національних інтересів України;
- організувати ефективну роботу національної системи безпеки, що включає заходи для запобігання, виявлення і нейтралізації потенційних загроз;
- забезпечувати контроль за створенням, розвитком та використанням новітніх технологій, систем і засобів національної безпеки, включаючи сертифікацію та ліцензування;
- впроваджувати заходи для захисту внутрішнього ринку від неякісної продукції в сфері безпеки, а також підтримувати національних виробників технологій у цій галузі;
- сприяти забезпеченню доступу до міжнародних ресурсів у сфері

безпеки для органів державного управління;

- формулювати і реалізовувати комплексну державну політику у всіх аспектах національної безпеки;
- організовувати розробку державних програм, що мають на меті об'єднання зусиль державних і недержавних організацій у сфері національної безпеки.

Згідно з науковими підходами, функції оборони можна визначити таким чином:

- забезпечення безпосереднього збройного захисту держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- постійне вдосконалення матеріально-технічної та організаційної структури військових сил;
- вжиття ефективних заходів для запобігання та припинення діяльності, що може загрожувати національній безпеці;
- розвиток та удосконалення систем цивільної оборони з метою ефективного захисту населення в умовах кризових ситуацій.

Л. Р. Наливайко розглядає національну безпеку, як складову політичної функції. Її зміст визначається як «нормативно-визначені напрями та види діяльності» держави «з регулювання сфери політичних відносин, вироблення й реалізації внутрішньої та зовнішньої політики, створення умов та інститутів для розвитку народовладдя й політичної стабільності та забезпечення національної безпеки, з метою формування громадянського суспільства» [2].

Таким чином, національну безпеку можна трактувати як одну з ключових задач поряд з розвитком народовладдя, підтримкою політичної стабільності та формуванням громадянського суспільства. Такий підхід є цілком обґрунтованим в теоретичному контексті, а його практичне втілення повинно відбуватися згідно з чітко визначеними законодавчими нормами та процедурами.

Статтею 85 Конституції України [21] визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики віднесено до компетенції Верховної Ради України. Натомість здійснення внутрішньої і зовнішньої політики відповідно до приписів

ст. 116 Конституції України покладено на Кабінет Міністрів України. Якщо аналізувати зміст спеціального законодавчого акту – Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р [37], то можна зробити висновок про універсалізацію державної діяльності у формі здійснення внутрішньої та зовнішньої політики. Стаття 1 [37] зазначеного законодавчого акту встановлює, що засади внутрішньої та зовнішньої політики визначають принципи та пріоритети державної політики у відповідних сферах.

З огляду на це, під узагальненим терміном «внутрішня та зовнішня політика» необхідно трактувати усю діяльність держави, яка може бути розподілена за відповідними сферами. Загалом державна політика у науці державного управління розуміється як «відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність (бездіяльність) державних інституцій, здійснена ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства» [56, с. 83].

Забезпечення національної безпеки посідає особливе місце в системі функцій держави. Зокрема, О. В. Лемак запропонував розглядати забезпечення національної безпеки, як функцію держави. Щодо сутності цієї функції, дослідник зазначив, що вона «є невід’ємною від основних напрямів діяльності держави та полягає у забезпеченні безпеки відповідних національних інтересів (цінностей) у військово-силовій, екологічній, економічній, політичній, інформаційній сферах або об’єктів захисту, відповідно, територіальної, екологічної, економічної, політичної та інформаційної безпеки держави, за умови виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [28, с. 67].

У цьому контексті основна сутність функції забезпечення національної безпеки полягає у збереженні стабільності та захисті ключових сфер і об’єктів, що становлять основу життєдіяльності держави. Через реалізацію цієї функції держава виконує свою роль як соціальний інститут, який гарантує безпеку своїм громадянам. Визначаючи конкретні функції, важливо враховувати різноманітні складові національної безпеки та ретельно оцінювати доцільність

запропонованих заходів, адже головною метою держави є забезпечення надійного захисту в усіх аспектах її функціонування.

Визначаючи функції держави, необхідно співвідносити їх із різними напрямками забезпечення безпеки. Серед основних видів безпеки можна виділити зовнішньополітичну, політичну, економічну, екологічну, воєнну, інформаційну, соціальну та культурну.

Зовнішньополітична функція полягає в формуванні міжнародного середовища, яке сприяє стабільному розвитку держави. Головним завданням цієї функції є забезпечення миру та мирне вирішення міждержавних конфліктів, що в свою чергу сприяють зміцненню внутрішньої стабільності та процвітання країни.

У контексті зовнішньополітичної складової національної безпеки важливим є досягнення національних інтересів на трьох основних рівнях:

1. Глобальний рівень, який вимагає активної участі держави в формуванні системи міжнародної безпеки з урахуванням її геополітичного становища, ролі в міжнародних відносинах, а також наявних ресурсів і потенціалу.

2. Регіональний рівень, що забезпечує стабільність і безпеку України через участь у військово-політичних або державних альянсах, а також у широкій міжнародній співпраці, сприяючи її ролі в регіоні.

3. Субрегіональний рівень, який фокусується на налагодженні ефективного співробітництва з найближчими країнами-сусідами, організації зон вільної торгівлі, розвитку транскордонних ініціатив та інших форм співпраці для забезпечення взаємних інтересів і стабільності в регіоні [47].

Політична функція національної безпеки включає наступні напрямки:

1. Створення ефективних механізмів захисту прав громадян, як на території України, так і за її межами, гарантування їх прав та свобод у міжнародному контексті.

2. Запобігання зовнішньому втручанню у внутрішні справи України та забезпечення її суверенітету в міжнародній політиці.

3. Інтеграція в міжнародні системи безпеки, як універсальні, так і регіональні, з метою зміцнення національної безпеки через дипломатичні та інші форми співпраці.

4. Запобігання політичному екстремізму та сприяння підтримці громадянської злагоди і соціальної стабільності в країні.

5. Захист конституційного ладу та боротьба з порушеннями законності й правопорядку, а також створення умов для ефективної боротьби з корупцією та організованою злочинністю.

6. Забезпечення виконання законних рішень органів державної влади та місцевого самоврядування, підтримка правопорядку і стабільності на всіх рівнях управління [55].

Щодо економічної функції, то у сучасній науковій літературі найбільш детально питання її визначення досліджено О. М. Лоцихіним, який запропонував трактувати економічну функцію у контексті вироблення та координації стратегічних напрямів розвитку економіки країни у найбільш оптимальному режимі, надаючи їй визначення як основного, постійного напрямку і виду «діяльності держави в економічній і суміжних з нею сферах, зумовлений об'єктивними потребами розвитку ринкових відносин» [2], держави, як соціального інституту, на етапі пострадянських трансформацій. Однак за таких умов потребою у діяльності держави в економічній сфері має бути саме забезпечення безпеки, відповідності економічної функції потребами економічної безпеки, якщо розуміти останню як здатність економіки забезпечувати «підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарських суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення» [17, с. 11].

У рамках реалізації економічної функції національної безпеки можна виокремити кілька основних напрямків, що сприяють забезпеченню стабільності. Зокрема, в контексті фінансової безпеки, О. О. Бригінець визначає її як стан, за якого всі учасники фінансових правовідносин функціонують стабільно, здатні витримувати як внутрішні, так і зовнішні економічні виклики.

Така стабільність забезпечує не лише ефективність роботи національної фінансової системи, а й її подальший розвиток.

Отже, економічна безпека є складним і багатограним поняттям, яке включає в себе різні складові. Її забезпечення охоплює різні сфери національної економіки, і потреба в державному регулюванні виникає з необхідності збереження економічної стабільності та зміцнення національної безпеки країни.

Екологічна функція держави трактується як діяльність із забезпечення (раціонального) природокористування, охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки (із можливістю розгляду інших похідних властивостей) [25, с. 59].

Екологічна безпека, по суті, передбачає стан захищеності від загроз, що виникають через, зокрема, антропогенне втручання в природні процеси. У зв'язку з цим, державний контроль над раціональним використанням природних ресурсів і охороною навколишнього середовища, які складають важливу частину екологічної функції, є критично важливим для забезпечення екологічної безпеки. Такий підхід є необхідним для захисту природного середовища від руйнівних факторів, здатних загрожувати сталому розвитку країни та добробуту її громадян.

Воєнна функція держави полягає в реалізації наступних завдань:

- розробка ефективних механізмів та проведення комплексних заходів для запобігання потенційним агресіям або воєнним конфліктам, а також для локалізації та ліквідації їхніх наслідків;
- забезпечення охорони державного кордону та територіальної цілісності України, включаючи попередження і нейтралізацію загроз порушення цих кордонів;
- забезпечення демократичного цивільного контролю за діяльністю воєнної організації країни, щоб гарантувати її підзвітність та ефективність у забезпеченні національної безпеки [32].

Забезпечення інформаційної безпеки у контексті відповідної функції держави на теоретичному рівні досліджував О. О. Тихомиров. Науковець

відзначив необхідність розуміння забезпечення інформаційної безпеки як державної діяльності (функції держави і кожного її органу), з підкресленням варіативності її проявів – інформаційно-технічної, інформаційно-правової, інформаційно-психологічної [57, с. 155].

Сучасний зміст функції держави значною мірою обумовлений розвитком інформаційного суспільства, де особливу увагу слід приділяти саме інформаційній сфері. Відповідно, забезпечення інформаційної безпеки варто розглядати в широкому контексті, включаючи не лише технічні аспекти (наприклад, кібербезпеку та захист даних), але й напрямки, що стосуються державного впливу на духовно-психологічний стан суспільства, зокрема інформаційно-психологічну сферу.

Що стосується соціальної та культурної функцій держави, то їх взаємозв'язок із забезпеченням безпеки є складним і багатограним. Соціальну функцію можна розглядати як забезпечення гідних умов для життя, створення рівних можливостей для розвитку особистості, а також формування ефективної системи соціального захисту. Об'єктом цієї функції є людина, її права, здоров'я і благополуччя. Таке бачення дозволяє розширити рамки функцій держави, виходячи за межі соціального забезпечення, і охопити всі аспекти, що стосуються розвитку особистості та забезпечення її безпеки в широкому сенсі.

На рівні безпеки науковцями запропоновано розглядати феномен соціальної безпеки. Зазначений вид безпеки, зазвичай, трактується дослідниками із тенденцією до універсалізації змісту. Традиційним у вітчизняній науці є доволі вузьке розуміння соціальної безпеки як стану життєдіяльності людини, що забезпечується комплексом заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, подолання демографічних загроз, забезпечення трудових прав, або ж різноманітних загроз у соціальній сфері [51, с. 196].

У деяких випадках термін «соціальна безпека» розглядається у широкому значенні. Підґрунтям для подібних пропозицій є підходи, що декларовані міжнародними організаціями, хоча і не позбавлені політичного впливу, – наприклад, висновки Концепції безпеки людини ПРООН практично стосуються

усієї безпеки соціуму за відповідними складовими [18, с. 60].

Отже, основа державної політики щодо забезпечення національної безпеки України полягає в захисті ключових інтересів держави, суспільства та громадян. Це включає визначення цілей, цінностей і розробку ефективних механізмів для протидії як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам, що можуть поставити під загрозу стабільність та безпеку країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

2.1 Організаційно-правове забезпечення державного управління у сфері національної безпеки та оборони України

Цінність управлінської діяльності полягає в тому, що вона є єдиним видом практики, здатним перетворити наукові знання про можливості людини в реальну практичну діяльність. Це робить управління важливим чинником та ресурсом для ефективного функціонування суспільства, держави і організацій, а також для їх сталого розвитку.

У 2015 році до суб'єктів, відповідальних за національну безпеку України, було додано Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та органи цивільного захисту. У 2018 році, внаслідок оновлення законодавства у сфері національної безпеки та оборони, було уточнено структуру сектору безпеки і оборони, введено нові терміни, зокрема «сектор безпеки і оборони», «сили безпеки» та «сили оборони». Таким чином, всі державні органи, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки України, є частинами цього сектору, кожен з яких має свої специфічні повноваження відповідно до визначеної законодавством системи.

З огляду на це, необхідно детально проаналізувати склад сектору безпеки і оборони та повноваження його складових, керуючись відповідними законодавчими актами.

На відміну від попереднього підходу, який полягав у простому перерахуванні суб'єктів забезпечення національної безпеки України, як це було зазначено в Законі України «Про основи національної безпеки України» [41], новий законодавчий акт намагається створити цілісну систему сектору безпеки і

оборони, що складається з чотирьох основних складових. До них відносяться сили безпеки, сили оборони, оборонно-промисловий комплекс, а також громадяни та громадські об'єднання.

У контексті цього нового підходу, перші дві складові сектору – сили безпеки та сили оборони – не розрізняються окремо у приписах ч. 2 ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України» [39]. Водночас, термінологічне роз'яснення у ст. 1 цього закону зазначає, що до «сил безпеки» відносяться: правоохоронні органи, розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції забезпечення національної безпеки держави.

Зокрема, до сил оборони віднесено:

- Збройні Сили України;
- військові формування;
- правоохоронні органи;
- розвідувальні органи;
- органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та Законами України покладено функції із забезпечення оборони держави.

Законом України «Про національну безпеку України» [39] до прямо перелічених наразі належать:

- Міністерство оборони України;
- Збройні Сили України;
- Державна спеціальна служба транспорту;
- Міністерство внутрішніх справ України;
- Національна гвардія України;
- Національна поліція України;
- Державна прикордонна служба України;
- Державна міграційна служба України;
- Державна служба України з надзвичайних ситуацій;

- Служба безпеки України;
- Управління державної охорони України;
- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України;
- Апарат Ради національної безпеки і оборони України;
- розвідувальні органи України;
- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [39].

Функції складових сектору безпеки і оборони, зокрема Міністерства оборони України, визначаються чинним законодавством країни. Зокрема, серед основних завдань цього відомства можна виділити:

- участь у розробці та реалізації державної політики з оборони та військового будівництва;
- координація роботи органів державної влади та місцевих органів самоврядування з питань підготовки до оборонних дій;
- участь у вивченні воєнно-політичної ситуації та визначення загроз, які можуть виникнути для національної безпеки України в контексті військової агресії;
- забезпечення ефективного функціонування Збройних сил України, підтримка їх бойової та мобілізаційної готовності;
- підготовка ЗСУ до виконання завдань, що належать до їх компетенції;
- формування та реалізація кадрової політики в армії на державному рівні;
- впровадження заходів, спрямованих на забезпечення соціальних, економічних та правових гарантій для військовослужбовців, працівників ЗСУ та членів їхніх сімей;
- сприяння розвитку військової освіти та науки;
- зміцнення дисципліни, підтримка порядку та належного виховання особового складу;

- організація взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування, населенням та громадськими організаціями;
- підтримка міжнародного співробітництва у сфері оборони;
- здійснення контролю за дотриманням законодавчих норм у ЗСУ;
- створення умов для реалізації цивільного демократичного контролю за діяльністю Збройних сил.

Також Законом України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [39] встановлюються та розподіляються повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування з підтримання належного стану національної безпеки й оборони, а також формується підґрунтя для об'єднання політики та процедурних дій органів державної влади й місцевого самоврядування у контексті:

- регулювання національної безпеки й оборони;
- функціонування сил у сфері забезпечення безпеки й оборони;
- визначення особливостей формування й функціонування командної системи;
- проведення контролю та забезпечення координації операцій, що реалізуються силами безпеки й оборони;
- впровадження загального підходу до процедурного планування щодо забезпечення національної безпеки й оборони, що, в свою чергу, сприяє забезпеченню контролю цивільного характеру, що побудований на демократичних принципах, над формуванням і діяльністю органів, які належать до сектору безпеки й оборони.

Відповідні загрози національній безпеці України та пріоритети формування та реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначено у таких нормативних документах держави, як:

- Стратегія національної безпеки України;
- Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України;
- Стратегії воєнної безпеки України;
- Стратегії кібербезпеки України;

– інших документах з питань національної безпеки й оборони, які підлягають схваленню Радою національної безпеки і оборони України та затверджуються указами Президента України.

Стратегія національної безпеки України була затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року, на основі рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року, під номером 287/2015. У цьому документі визначено низку важливих напрямів та пріоритетів, серед яких:

- визначення пріоритетних національних інтересів України та забезпечення відповідного рівня національної безпеки;
- формулювання цілей, завдань та основних напрямків державної політики у галузі національної безпеки;
- аналіз існуючих та потенційних загроз національній безпеці, з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів;
- визначення основних напрямів зовнішньополітичної діяльності для захисту національних інтересів і забезпечення належного рівня безпеки;
- постановка цілей і завдань для розвитку та модернізації сектору безпеки та оборони України;
- визначення необхідних ресурсів для реалізації зазначених цілей і завдань.

Стратегію воєнної безпеки України було затверджено Указом Президента України від 24 вересня 2015 року, на основі рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року (№ 555/2015). Цей документ визначає основні напрямки реалізації державної політики у воєнній сфері, а також у галузях оборони та військового будівництва, зокрема:

- створення безпекового середовища на глобальному, регіональному та національному рівнях, з акцентом на забезпечення воєнної безпеки України;
- формулювання цілей, завдань і пріоритетів у воєнній сфері, а також у сферах оборони та військового будівництва;
- визначення соціально-політичних і економічних умов, що

визначають механізм впровадження політики у воєнній сфері;

- встановлення обмежень воєнно-політичного та воєнно-стратегічного характеру при впровадженні воєнної політики, а також політики у галузях оборони та військового будівництва;

- визначення напрямів досягнення основних цілей воєнної політики та розвитку оборонного будівництва;

- забезпечення ресурсної підтримки оборонних потреб держави;

- створення майбутньої структурної моделі для організації оборонних процесів та розвитку Збройних Сил України, а також інших компонентів оборонної структури;

- формування стратегії та встановлення критеріїв для досягнення сумісних спроможностей у сфері оборони;

- визначення можливих сценаріїв застосування сил безпеки та оборони для виконання завдань державної оборони, захисту територіальної цілісності та суверенітету України;

- забезпечення управління ризиками у сфері воєнної безпеки [35].

Впровадження Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України регулюється ст. 29 Закону України «Про національну безпеку України» [39]. Метою цієї стратегії є визначення основних загроз національній безпеці у сферах громадської безпеки та цивільного захисту, а також визначення ефективних шляхів для досягнення стратегічних цілей та пріоритетів державної політики в цих галузях. Ключовими напрямками реалізації цієї стратегії є:

- забезпечення готовності сил та засобів до виконання своїх завдань у разі потреби;

- підтримка належної інфраструктури для ефективного функціонування служб громадської безпеки та цивільного захисту;

- визначення основних напрямків розвитку системи громадської безпеки та цивільного захисту;

- розробка критеріїв та показників для планування діяльності ключових державних органів, таких як Міністерство внутрішніх справ України,

Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України та Державна служба України з надзвичайних ситуацій;

- оцінка потреб у бюджетному фінансуванні для досягнення цілей стратегії, визначення пріоритетних напрямів використання фінансових ресурсів;
- розробка та впровадження державних і галузевих програм та стратегій, спрямованих на реалізацію Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України;
- забезпечення постійного моніторингу та оцінки ефективності виконання цієї стратегії для своєчасного коригування її реалізації.

Стратегію кібербезпеки України було введено в дію Указом Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016, на основі рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» [43]. Цей документ є основним орієнтиром для довгострокового планування у сфері кібербезпеки, в якому визначені такі ключові аспекти:

- пріоритетні напрямки захисту національних інтересів України в кіберпросторі, зокрема, забезпечення стійкості державних та приватних кіберсистем;
- існуючі та потенційні кіберзагрози для особистих, громадських і державних інтересів, що мають критичне значення для національної безпеки, у контексті кіберпростору;
- основні концептуальні підходи до розробки та реалізації державної політики, спрямованої на безпечне функціонування кіберпростору і його ефективне використання в особистих, громадських та державних інтересах;
- підвищення якості та ефективності роботи основних суб'єктів кібербезпеки, з особливою увагою до тих, що належать до сектору безпеки та оборони, для виконання завдань у кіберпросторі;
- забезпечення належного бюджетного фінансування для реалізації Стратегії, що відповідає визначеним цілям і завданням, а також ефективно

використання фінансових ресурсів для досягнення поставлених результатів.

У контексті розвитку національної безпеки формується нормативно-правова база, яка визначає відомчу приналежність і конкретизує завдання та функції всіх суб'єктів, що займаються забезпеченням національної безпеки та охорони громадського порядку. Важливо зазначити, що нормотворчість є важливим аспектом правової діяльності цих суб'єктів, яка здійснюється в межах їхніх компетенцій. Ця діяльність здійснюється на основі законів і підзаконних нормативно-правових актів, що сприяють належному виконанню функцій і досягненню цілей у сфері безпеки та правопорядку [33].

Таким чином, процес нормотворчості в системі забезпечення національної безпеки можна розглядати як створення нормативно-правових актів, що відповідають відомчій приналежності, з належним забезпеченням технологій їх розробки та введення в дію. Діяльність нормотворчого характеру передбачає такі основні цілі:

- юридичне закріплення існуючих відносин у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку і їх регулювання;
- створення нових правових відносин у цій сфері, які є необхідними для виконання завдань на перспективу, але наразі не є частиною існуючої правової практики;
- усунення застарілих чи перешкоджаючих розвитку нових прогресивних підходів відносин і ситуацій у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку.

Отже, організаційно-правові моделі системи забезпечення національної безпеки та оборони України можна розглядати через виокремлення суб'єктного складу, визначення завдань та наділення відповідними повноваженнями. У цьому контексті можна виділити три основні моделі, що були закріплені законодавчо:

1. Перша модель, яка була визначена в Концепції національної безпеки України від 16 січня 1997 року, передбачала особливий статус для українського народу в системі забезпечення національної безпеки. Вона визнавала роль

народних представників, що здійснювали свої повноваження через безпосередню демократію, а також державні органи, що діяли відповідно до своїх компетенцій.

2. Друга модель була сформована на основі спеціального законодавчого акту, прийнятого у 2003 році. Ця модель визначала широкий перелік суб'єктів, які забезпечують національну безпеку, а також надавала їм відповідні повноваження. Зокрема, тут було визначено механізми координації діяльності цих суб'єктів.

3. Третя модель була встановлена після ухвалення Закону України «Про національну безпеку України» 21 червня 2018 року. Вона передбачає спеціальну структуру забезпечення національної безпеки в рамках окремого сектору, де виокремлюються сили безпеки та оборони. Важливу роль у цій моделі відіграє Президент України, який, відповідно до Конституції, є гарантом державного суверенітету та територіальної цілісності країни. Цей статус також визначає функцію Верховного Головнокомандувача, яка, хоча й зазнає змін в умовах реформування національної безпеки і оборони, зберігає ключову роль у координації та контролі через відповідні органи і посадових осіб.

З огляду на наявну структуру державної влади, можна зазначити, що Президент України здійснює частину своїх повноважень через допоміжні органи, які створюються для координації діяльності в сфері національної безпеки та оборони. Такі функції часто покладаються на різноманітні комісії та координаційні центри, які можуть бути створені в межах або при органах, як-от Рада національної безпеки і оборони України чи Офіс Президента України (або його Секретаріат чи Адміністрація).

Ці органи виконують допоміжну роль, що ускладнює пряме управління, оскільки вони не завжди наділені конкретними повноваженнями. Проте їхнє існування є необхідним для забезпечення ефективної координації між державними структурами. Важливо, що контрольні функції в межах цієї моделі залишаються за Президентом України, а спеціально призначені посадові особи виконують роль координаторів, реалізуючи функцію контролю та управління у

цій сфері.

Компетенція органів державної влади у сфері національної безпеки та оборони визначена спеціальними нормативно-правовими актами. Проте незавершеність реформування державного управління, особливо в напрямі уніфікації системи центральних органів виконавчої влади, створює певні організаційні труднощі. До основних перешкод можна віднести:

- наявність державних органів з особливим статусом, що юридично не є частиною системи центральних органів виконавчої влади, але підпорядковані безпосередньо Президенту України, з тенденцією до збільшення їх кількості;
- обмеження повноважень керівників органів державної влади, коли певні функції управління делегуються Президенту України;
- дублювання повноважень Ради національної безпеки і оборони та Кабінету Міністрів України в частині координації діяльності у сфері національної безпеки;
- створення нових державних органів без урахування наявної системи виконавчої влади, визначеної законодавчо.

2.2 Ефективність механізмів державної політики України в контексті забезпечення національної безпеки та оборони

Особисті права та законні інтереси громадян потребують особливого захисту з боку органів державної влади, особливо в контексті адміністративно-політичної сфери, до якої належить сектор оборони. В Україні тривають значні реформи у цій сфері, однак система національної безпеки та оборони ще не відповідає сучасним вимогам і викликам. Сучасні проблеми у сфері оборони вимагають застосування новітніх, науково обґрунтованих підходів до створення національних військових структур, а також пошуку більш ефективних способів захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз військового

характеру [30].

Згідно з чинним законодавством, зокрема в Законі України «Про національну безпеку України», національна безпека повинна забезпечуватися через здійснення зваженої державної політики, що базується на прийнятих загальнодержавних та галузевих концепціях, доктринах, стратегічних програмах, охоплюючи політичну, економічну, соціальну, воєнну, екологічну, науково-технологічну, інформаційну та інші ключові сфери [39].

Відповідно до цього закону основні засади державної політики України спрямовуються на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності суспільства і полягають в тому, що «існування, самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави залежить від здійснення такої цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів» [27, с. 73].

Основною метою національної безпеки та оборони України в умовах мирного часу є підготовка громадян до ефективного захисту країни у разі загрози збройної агресії. Закон визначає умови для оперативного розгортання державних і стратегічних сил, а також реагування на виникаючі загрози, що забезпечує стабільне функціонування державних установ і збереження економічної безпеки України.

Цей закон встановлює пріоритети національних інтересів, а також визначає об'єкти національної безпеки і суб'єкти, відповідальні за їх забезпечення. Він також окреслює основні напрями державної політики в сфері безпеки, повноваження і функції державних органів.

Відповідно до цього Закону, Президент України розробляє та затверджує Стратегію національної безпеки та Воєнну доктрину України, а також інші важливі концепції, стратегії і програми. Ці документи визначають ключові напрями воєнного будівництва і дають вказівки для органів державної влади щодо своєчасного виявлення, попередження та нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам країни [36, с.421].

Оптимізація процесів державотворення та трансформацій в суспільстві неможлива без чітко визначеної стратегії, що забезпечує національну безпеку на довгострокову перспективу. Така стратегія має бути розроблена досвідченими управлінцями та науковцями, з прогноною метою підготовки до подолання будь-яких потенційних загроз.

Процес створення Стратегії національної безпеки включає аналіз п'яти основних змінних: ресурси, можливі втрати чи збитки від вибору стратегії, побічні ефекти її реалізації, потенціал для підвищення її ефективності та обмеження, що можуть виникнути під час її впровадження.

Вперше Стратегію як нормативний документ було згадано в Законі України «Про основи національної безпеки України» 2003 року, хоча в цьому документі її визначення відсутнє. Термін «Стратегія» та інші ключові поняття, пов'язані з оборонним плануванням і забезпеченням національної безпеки, були уточнені в Законі України «Про організацію оборонного планування» 2005 року, що заклало основу для стратегічного планування в цій сфері [6, с. 72].

У лютому 2007 року Указом Президента була затверджена «Стратегія національної безпеки України» [18]. Однак, ця Стратегія не змогла стати ефективним орієнтиром для реальної діяльності органів державної влади. Основною перешкодою для її впровадження стала орієнтація влади на досягнення короткострокових політичних та економічних цілей, що призвело до нехтування довгостроковими потребами стратегічного розвитку країни. В результаті цього загрози національній безпеці зросли, а спроможність України захищати свої національні інтереси ослабла. Такий розвиток подій змусив переглянути існуючі оцінки рівня загроз для ключових інтересів держави та перерахувати стратегічні пріоритети у сфері національної безпеки, а також визначити напрямки для вдосконалення механізмів їх реалізації [16, с. 284].

У 2010 році було запропоновано «Проект Стратегії національної безпеки», який містився в посланні Президента України до Верховної Ради. У цьому документі зазначалося, що основним завданням зовнішньої і безпекової політики є захист національних інтересів у світі, що постійно змінюється. Наголошувалося

на негативному впливі різних геополітичних чинників на Україну: відсутність ефективних гарантій її безпеки, наявність «заморожених» конфліктів поблизу кордонів, а також надмірна зовнішня залежність національної економіки. Це, в свою чергу, робило Україну вразливою, послаблювало її позиції на міжнародній арені і відсувало на периферію світової політики, в так звану «сіру зону безпеки». Однак, цей проект так і не був ухвалений.

8 червня 2012 року була прийнята нова редакція «Стратегії національної безпеки України», в якій були визначені загальні принципи, пріоритетні цілі та механізми захисту життєво важливих інтересів країни від зовнішніх і внутрішніх загроз [6, с. 73]. Однак, з того часу змінились багато аспектів як внутрішнього, так і міжнародного становища України. Незважаючи на це, продовжувала діяти Стратегія національної безпеки, затверджена Указом Президента України № 34 389/2012 від 8 червня 2012 року. Вона передбачала політику позаблоковості та визначала Російську Федерацію як стратегічного партнера України. Однак ці положення стали неактуальними після подій, що відбулися в Україні.

Чинна стратегія у сфері забезпечення національної безпеки України на той час вже втратила свою актуальність, оскільки не відображала важливі події, такі як анексія Росією Криму та Севастополя, а також її підтримка терористичних утворень, таких як «ДНР» і «ЛНР». Крім того, стратегічний документ не враховував інформаційну, економічну та енергетичну агресію Росії проти України. Враховуючи це, у листопаді 2014 року під час звернення до Верховної Ради з посланням про внутрішнє та зовнішнє становище України в сфері національної безпеки, Президент П. Порошенко представив проект нової редакції Стратегії національної безпеки України. Цей проект визначав актуальні загрози для країни та пріоритети державної політики в умовах значних змін безпекового середовища.

Проект був розроблений Національним інститутом стратегічних досліджень на виконання Указу Президента України від 24 вересня 2014 року №744 і доопрацьований після широкого громадського та експертного обговорення за участю українських та міжнародних фахівців. Хоча розробка і

затвердження нової редакції Стратегії не входило до компетенції Верховної Ради, цей документ, попри затримки, був схвалений Указом Президента України від 26 травня 2015 року.

Нова Стратегія національної безпеки України була орієнтована на реалізацію до 2020 року пріоритетів державної політики, визначених в Угоді про асоціацію з ЄС, яка була ратифікована в Україні 16 вересня 2014 року (Закон України № 1678-VII), а також у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схвалений Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5.

Основними цілями цієї Стратегії було визначено такі:

- мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави;
- утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО.

Було підкреслено, що для досягнення поставлених цілей необхідно:

- Укріплення державності України через забезпечення сталого розвитку суспільно-політичних і соціально-економічних процесів в країні.
- Розробка нової, більш ефективної державної політики, спрямованої на захист національних інтересів в різних сферах, таких як економіка, соціальна сфера, гуманітарні питання та інші.
- Комплексне реформування системи національної безпеки та створення вискоєфективного сектору безпеки і оборони України.
- Перегляд і зміцнення зовнішньополітичного позиціонування України на міжнародній арені в умовах глобальної безпекової нестабільності.

У Стратегії національної безпеки України були окреслені ключові загрози для держави, головними серед яких стали агресивні дії з боку Росії. Серед пріоритетних напрямів державної політики у сфері національної безпеки

визначено:

- Відновлення територіальної цілісності України.
- Формування високоефективного сектору безпеки та оборони.
- Підвищення спроможностей обороноздатності держави.
- Реформування та удосконалення розвідувальних, контррозвідувальних і правоохоронних органів.
- Реформування державного управління та вдосконалення антикорупційної політики.
- Інтеграція України в Європейський Союз.
- Розвиток стратегічного партнерства з НАТО.
- Забезпечення національної безпеки на міжнародній арені.
- Захист економічної, енергетичної, екологічної та інформаційної безпеки.

У Стратегії національної безпеки України підкреслено, що її реалізація повинна здійснюватися на основі мобілізації національних ресурсів у сферах оборони, безпеки, економіки та інтелектуального потенціалу, із залученням механізмів державно-приватного партнерства та міжнародної підтримки. Це включає консультативну, фінансову та матеріально-технічну допомогу з боку міжнародних партнерів. Для ефективного виконання Стратегії необхідно щорічно спрямовувати на фінансування сектору безпеки та оборони не менше 5% від валового внутрішнього продукту країни.

14 вересня 2020 року новообраний Президент України підписав Указ «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України щодо Стратегії національної безпеки України» [45]. Це рішення було очікуваним, оскільки новий документ мав чітко окреслити погляд влади на існуючі загрози, ризики та виклики для національної безпеки, а також визначити шляхи їх нейтралізації. Стратегія 2020 року замінила попередню версію 2015 року, що була ухвалена в умовах військово-політичної агресії Росії на сході України. Нова Стратегія робить акценти на актуальних питаннях безпеки та уточнює підходи, які мають бути втілені в діяльності державних органів. Це важливий крок, оскільки ці

напрями стануть основою для планів дій у безпековому секторі на найближчі роки.

У Стратегії підкреслюється важливість протидії інформаційним кампаніям Російської Федерації, які використовують соціальні розбіжності для створення конфліктів, розпалювання ворожнечі та ослаблення суспільної єдності. Ключовими заходами для нейтралізації цих загроз є формування єдиної інформаційної політики держави та посилення стратегічних комунікацій. У рамках безпекового сектору Україна планує створити сучасні спроможності для забезпечення кібербезпеки та кібероборони, зміцнивши координацію між відповідними органами та завершивши побудову національної системи кібербезпеки. Одним із пріоритетних завдань у сфері воєнної безпеки є запобігання значним втратам для супротивника у кіберпросторі.

Крім того, Стратегія визначає низку невоєнних загроз з боку Росії і пропонує заходи для їх подолання, серед яких:

- запобігання та припинення проявів сепаратизму, тероризму, екстремізму, а також діяльності незаконних збройних формувань і політично мотивованого насильства;
- протидія розвідувально-підривній діяльності, спеціальним інформаційним операціям, кібератакам і підривній пропаганді, зокрема з боку Росії;
- забезпечення доступу до повної та достовірної інформації про ситуацію як в Україні, так і в світі, з метою протидії зовнішнім загрозам національній безпеці та сприяння реалізації національних інтересів України.

Стратегія національної безпеки 2020 року передбачає, що для зміцнення оборонного потенціалу Україна прискорить проведення реформ у сфері безпеки та оборони, орієнтуючись на принципи, норми та стандарти НАТО. Зокрема, документи планування в цих сферах, розроблені за результатами комплексного огляду сектору безпеки, будуть мати чітку практичну спрямованість. Як видно з викладеного, ця стратегія є основою для всіх реформ у секторі безпеки та оборони, чітко визначаючи національні пріоритети в цій галузі.

Стратегія також враховує глобальні виклики та ризики, від зовнішньої агресії до змін клімату та пандемій, зокрема пандемії COVID-19. Водночас, поряд з реалізацією Річних національних програм у рамках Комісії Україна – НАТО, особливу увагу приділяється повному виконанню Угоди про асоціацію з ЄС. Як зазначила Віцепрем'єр-міністр України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, цей документ надає чіткий сигнал усім державним органам про необхідність пришвидшити реалізацію реформ, аби виконати критерії членства в ЄС та НАТО.

Нашою державою для зміцнення особливих відносин із НАТО та набуття повноправного членства в цій організації планується:

- досягти потрібної взаємосумісності у максимально стислі терміни між Збройними силами України та сектором безпеки і оборони зі структурами держав Альянсу;
- посилити активізацію реформ, які необхідно впровадити для досягнення відповідності критеріям участі в НАТО у рамках імплементації Річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО;
- в найближчій перспективі отримати запрошення та долучитися до Плану дій щодо членства в НАТО.

Стратегія національної безпеки України також приділяє увагу цифровій трансформації суспільства. Зокрема, передбачено надання адміністративних послуг через безпечне «єдине вікно», що використовує сучасні інформаційні технології, а також активне поширення цифрової грамотності серед громадян. Одним із важливих аспектів цифровізації є забезпечення кіберстійкості та кібербезпеки національної інформаційної інфраструктури. Важливим напрямом у цьому контексті є протидія міжнародному тероризму, організованій злочинності та сепаратизму, зокрема в кіберпросторі, що підживлюються з-за кордону.

У Стратегії також підкреслюється важливість забезпечення конституційних принципів юридичної відповідальності та невідворотності покарання, особливо через протидію гуманітарній агресії та спробам

розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі. Це включає боротьбу з дискримінацією, а також запобігання приниженню національної честі та гідності громадян через їх релігійні переконання. Водночас, стратегія наголошує на розвитку української культури як основи для зміцнення національної єдності та ідентичності.

Для досягнення цілей, визначених Стратегією, планується розробка профільних стратегій у ключових сферах діяльності. Така комплексна стратегічна підготовка є важливою для України, якщо вона прагне стати активним суб'єктом міжнародної геополітики, здатним самостійно визначати свої цілі та ефективно діяти на світовій арені, враховуючи власні можливості та глобальні виклики. Це відображає геополітичний потенціал України як однієї з найбільших європейських країн.

Як уже зазначалося, управління безпекою та ризиками на загальнодержавному і регіональному рівнях повинно бути орієнтоване, насамперед, на:

- розв'язання стратегічних завдань, орієнтуючись на довгострокову перспективу;
- формування чітких цілей і стратегії для ефективного управління ризиками;
- створення необхідної законодавчої та нормативно-правової бази, що забезпечить високий рівень життя та безпеку громадян.

Під стратегіями управління ризиком розуміються ключові напрямки, спрямовані на досягнення прийняттого рівня безпеки в усіх її аспектах, що в свою чергу підтримують ідею забезпечення високого рівня життя громадян.

Важливим напрямком для України в контексті міжнародної безпеки є двостороннє співробітництво. З моменту здобуття незалежності Україна активно розвиває відносини з іншими державами, підписуючи міжнародні угоди в таких сферах, як військово-технічне співробітництво, військова освіта, наука, технології, озброєння, авіація, протиповітряна оборона, військова медицина та інші. На сьогодні Україна уклала і ратифікувала близько 195 міжнародних угод з 51 країною. Дотримуючись політики позаблоковості, Україна активно сприяє

створенню ефективних міжнародних механізмів безпеки, як на двосторонньому, так і на регіональному та глобальному рівнях. Це дозволяє зміцнювати довіру і партнерство між країнами, засноване на принципах взаєморозуміння та відкритості.

Таким чином, Україна розглядає як пряму загрозу своїй незалежності будь-які спроби виключити її з міжнародного процесу прийняття рішень і не підтримує новий поділ сфер впливу в геостратегічному просторі, який сформувався наприкінці ХХ століття.

Україна визнає, що однією з основних гарантій її суверенітету та стабільного розвитку є тісна співпраця у політичній, економічній, гуманітарній, інформаційній та військовій сферах. Країна має всі необхідні передумови для того, щоб ствердитись як регіональний лідер. Для цього, враховуючи власні амбіції та національні інтереси, Україні потрібно поступово посилювати свій конструктивний вплив на ситуацію в регіоні.

Особливе значення для реалізації цієї стратегії має активна участь України в Балто-Чорноморському партнерстві, яке дозволяє країні зміцнити своє лідерство в цьому важливому регіоні. Чорноморсько-Каспійський напрямок також є перспективним для розвитку співпраці, зокрема в контексті диверсифікації енергетичних потоків, що підвищує енергетичну безпеку.

Міжнародна безпека України охоплює численні напрямки, проте головними є ті, які визначають її роль як стратегічної держави, здатної стати мостом, що з'єднає Східну та Західну Європу[35].

Навчання національній безпеці та обороні України є невід'ємною частиною підготовки країни до оборони та поділяється на ранню підготовку у мирний час та безпосередню підготовку в періоди загрози або особливі періоди, включаючи періоди, коли в Україні вводиться воєнний стан [30].

Державна політика України в галузі національної безпеки визначає ключові інтереси держави, суспільства та громадян. Основними цілями та цінностями цієї політики є розробка і застосування ефективних інструментів та механізмів для протидії як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам. Важливим є

впровадження сучасних підходів до забезпечення безпеки, які сприяють зміцненню національної стабільності та розвитку.

2.3 Проблеми державного управління у сфері національної безпеки та оборони України

Керівники всіх державних органів України повинні чітко усвідомлювати важливість реалізації державної політики щодо забезпечення національної безпеки країни. Національна безпека України забезпечується через проведення обґрунтованої політики, яка ґрунтується на прийнятих у встановленому порядку доктринах, концепціях, стратегіях і програмах в таких сферах, як політика, економіка, соціальні питання, оборона, екологія, наука і технології, інформація та інші [36, с. 447]. Держава не може досягти всіх своїх цілей і реалізувати всі національні інтереси й цінності – це є неможливим. Саме тому політика розглядається як набір дій, спрямованих на досягнення найбільших можливих результатів у конкретних політичних умовах або на реалізацію максимального з можливого з усього бажаного спектра.

Задля досягнення національних цілей політиці часто доводиться йти на компроміси, жертвуючи одними інтересами на користь інших, більш важливих. Для цього необхідне чітке визначення пріоритетів, тобто встановлення ієрархії національних інтересів і цілей за їх важливістю та пріоритетністю [27]. Такі пріоритети стають основою для розробки стратегій на різних рівнях.

Однією з найбільших загроз у гібридній війні Росії проти України є використання громадської думки для досягнення агресором своїх цілей через інформаційну пропаганду. Це призводить до маніпуляцій свідомістю людей, сприяє недовірі до державних інституцій, зокрема правоохоронних органів, залякує населення, породжує невпевненість і змушує людей залишати країну у пошуках кращих умов життя.

Особливою загрозою є корупція в сферах фінансового та логістичного забезпечення Збройних Сил України. Прямими загрозами національній безпеці є також перебування на ключових посадах в правоохоронних органах осіб, пов'язаних із спецслужбами інших країн, а також використання зовнішнього впливу на злочинні елементи для дестабілізації ситуації в Україні. Також варто відзначити низьку ефективність роботи Департаменту патрульної поліції в рамках нинішньої системи Національної поліції України.

Додаткові загрози зумовлені низьким рівнем знань та культури серед державних службовців щодо забезпечення безпеки своїх комунікацій, як в офіційній, так і в приватній сфері. Це створює ризики таких проблем, як використання неліцензійного програмного забезпечення, кібератаки, а також зупинку роботи стратегічних об'єктів і критичної інфраструктури України [8, с. 10]. Не менш важливими є технічні можливості для прихованого збору інформації, а також несанкціонований доступ до електронних поштових скриньок українських політиків і державних службовців, що значно підвищує рівень кіберзагроз.

Частково інформація, що стосується зовнішніх загроз і небезпек, а також заходів та дій щодо забезпечення безпеки враховується в інформації про стан об'єктів управління. Параметр відображає лише ту інформацію, яка не піддається обліку та використовується у вигляді окремого інформаційного пакету при підготовці і прийнятті рішень. В якості кількісної міри інформації про зовнішнє середовище повинні використовуватися також ймовірні величини: ймовірність виникнення небезпек і математичне очікування збитку. У будь-якому управлінському процесі, як відомо, виключно важливе значення має час, що витрачається на обробку вихідної інформації, оцінку обстановки і вироблення рішення. Відповідно, він залежить від характеру прийнятого рішення.

У цьому контексті рішення в управлінні безпекою повинні бути ухвалені у два етапи [48, с. 142]:

1. Прийняття концептуального рішення, яке визначає мету управління,

рівні безпеки (рівні ризику), а також стратегію для основних об'єктів управління ризиками, виходячи з наявної ситуації.

2. Прийняття організаційного рішення, яке включає конкретні заходи та дії, спрямовані на реалізацію концептуального рішення.

Концептуальне рішення для забезпечення безпеки соціально-економічних систем ухвалюється на основі таких факторів:

- Аналіз соціально-економічного стану та науково-технічних аспектів, що визначають основні напрямки регулювання і підвищення рівня безпеки.
- Оцінка ресурсних можливостей для реалізації запланованих заходів.
- Врахування законодавчих аспектів, які регулюють забезпечення безпеки.

Для підготовки державно-управлінських рішень залучаються не тільки відповідні органи державного управління, але й фахівці в галузі основних напрямків проведеного комплексного системного аналізу. Прийняте на другому етапі рішення повинно враховувати не лише оцінку ситуації, а й визначати: завдання, склад залучених сил і засобів, механізм реалізації заходів і дій для збереження або підвищення рівня безпеки в нових умовах для населення, територій та об'єктів економіки; організацію управління, взаємодії, підготовку до виконання завдань та контроль їх виконання [4, с. 79].

Прийняття концептуального рішення щодо безпеки соціально-економічних систем не вимагає багато часу, якщо передбачена належна попередня підготовка, прогностичні оцінки та відповідна науково-методична, нормативно-правова та законодавча база. Важливою є розробка науково-методичних основ для аналізу й оцінки ризиків у системі управління соціально-економічною безпекою [23, с. 15].

Безпека будь-якої держави охоплює всі сфери її життєдіяльності, від людей і суспільства до природи. Вона включає інформаційну, інтелектуальну, політичну, воєнну, економічну, екологічну та інші види безпеки. Їх пріоритет і роль залежать від конкретних обставин всередині держави та зовнішнього середовища. Сьогодні, як ніколи раніше, актуальним є розуміння глобальної

безпеки, яка не обмежується лише конфліктами та озброєнням, а включає захист від тероризму, злочинності, хвороб, стихійних лих, екологічних катастроф, а також від соціально-економічних явищ, таких як бідність, вигнання, а також демографічні зміни, як скорочення та перенаселення [60, с. 381].

Однією з ключових проблем у створенні ефективної глобальної системи управління є необхідність забезпечення взаємодії між наддержавами, транснаціональними організаціями та традиційними державними суб'єктами, а також можливість одночасного стримування кожного з них. Результати соціологічного дослідження ефективності державної політики національної безпеки України в зовнішньополітичній сфері, а також їх математична обробка, дозволяють:

- визначити як внутрішні, так і зовнішні виклики, які загрожують національній безпеці України в зовнішньополітичному контексті;
- ідентифікувати актуальні загрози національній безпеці України в зовнішній політиці;
- виявити основні причини та передумови, що призвели до втрати Україною контролю над територією площею близько 45 тис. квадратних кілометрів, на якій проживало близько 6 млн громадян;
- з'ясувати основні проблеми в системі державного управління забезпеченням національної безпеки України в зовнішньополітичній сфері під час військової агресії Росії;
- визначити пріоритетні завдання для реалізації державної політики з національної безпеки та оборони України;
- розробити ефективні заходи протидії викликам і загрозам національній безпеці України в зовнішньополітичній сфері;
- сформулювати основні напрямки вдосконалення державно-правових механізмів для реалізації політики забезпечення національної безпеки України в зовнішньополітичній сфері;
- запропонувати пріоритетні шляхи політико-правового механізму реалізації державної політики національної безпеки України у

зовнішньополітичній сфері [50].

Виявлено низку проблем у державному управлінні забезпеченням національної безпеки України в зовнішньополітичній сфері, зокрема: недосконалість національної законодавчої та нормативно-правової бази, що регулює питання національної безпеки у зовнішній політиці України; наявність некваліфікованих керівних кадрів в органах виконавчої влади, дипломатичних представництвах України за кордоном та при міжнародних організаціях, які не мають необхідних знань або володіють застарілими підходами до методів державного управління, особливо щодо способів виконання управлінських функцій у сфері міжнародних відносин; відсутність системного підходу в кадровій політиці в сфері зовнішніх зносин, що не відповідає вимогам європейської та євроатлантичної інтеграції; низька ефективність стратегічного планування та кризового управління у контексті забезпечення національної безпеки в зовнішньополітичній сфері; обмежена ефективність роботи спеціальних підрозділів внутрішньої безпеки в секторі безпеки і оборони України щодо виявлення шпигунів та зрадників серед високопосадовців державного військового управління, та ін [50].

Результати аналізу діючого законодавства, яке регулює механізм забезпечення національної безпеки та оборони, вказують на необхідність його вдосконалення та прийняття нових нормативно-правових актів. Зокрема, можна визначити такі проблеми:

- фрагментарність наявної нормативно-правової бази;
- декларативність і суперечливість окремих положень, що знижує ефективність їх виконання;
- відсутність системоутворюючих, концептуальних законів як прямої, так і непрямої дії в сфері забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку;
- надмірність і дублювання як юридичних, так і нормативно-технічних вимог, особливо в контексті забезпечення приватних безпек;
- відсутність чітко визначеного механізму реалізації

загальнодержавної політики забезпечення безпеки та охорони громадського порядку;

– відсутність належної кореляції між діяльністю органів державної влади та іншими зацікавленими структурами [50].

Зазначимо, що питання забезпечення національної безпеки та оборони є критично важливими, і це обумовлює необхідність вдосконалення механізмів, що забезпечують її ефективність.

Існують два основні типи проблем, які перешкоджають ефективному функціонуванню механізму забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку: колізії правового регулювання та суперечки про компетенцію. Аналіз чинного законодавства у цій сфері вказує на фрагментарність нормативно-правової бази, наявність суттєвих прогалин у нормах, їх декларативність і суперечливість, що ускладнює ефективне їх виконання.

Діючі нормативні акти, які регулюють питання забезпечення національної безпеки, в основному орієнтовані на приватні загрози. Однак кількість колізій у державному регулюванні можна значно зменшити завдяки моніторингу законодавства, що дозволяє своєчасно виявляти «болючі точки» і усувати їх.

У чинному законодавстві також спостерігається відсутність чіткого розподілу компетенції між центральними та регіональними органами державної влади щодо забезпечення окремих видів безпеки, що входять до національної безпеки. Це може призвести до суперечок щодо компетенції, а також до нерозуміння ролі кожного з суб'єктів у сфері забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку [50].

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

3.1 Стратегічні пріоритети розвитку державного управління у сфері національної безпеки та оборони

На виконання Закону України «Про національну безпеку України» у вересні 2020 року за розпорядженням Президента України була створена робоча група, яка розробила проєкт Стратегії національної безпеки України. Основні засади цієї стратегії визначено такими:

- стійкість – здатність держави та суспільства оперативно адаптуватися до змін в умовах безпекового середовища і забезпечувати стабільне функціонування, зокрема шляхом зменшення як зовнішніх, так і внутрішніх загроз та вразливостей;

- стримування – удосконалення оборонних і безпекових спроможностей для запобігання збройній агресії проти України;

- взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими міжнародними партнерами, зокрема з ЄС і НАТО, їх державами-членами, а також з США, а також прагматичне співробітництво з іншими країнами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України [50].

Згідно з даним проєктом Стратегії, пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є:

- суспільний розвиток, зокрема розвиток людського капіталу;
- відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України;
- відстоювання незалежності і державного суверенітету;

- захист прав, свобод і законних інтересів громадян України;
- європейська і євроатлантична інтеграція [45].

На основі аналізу масштабів сучасних загроз і викликів як зовнішніх, так і внутрішніх, розробниками документа зроблено спробу визначити стратегічні цілі державної політики щодо національної безпеки України, основні завдання та механізми їх реалізації. Стратегією визначено незворотність курсу України на побудову правової, демократичної, соціальної, конкурентоспроможної держави, що вимагає удосконалення як правових механізмів, так і чітких, скоординованих зусиль усіх гілок державної влади, державних інституцій, громадськості та кожного громадянина.

Основу Стратегії національної безпеки України складає національна ідея, що охоплює життєві орієнтири, які стали основою свідомості багатьох розвинутих держав – державність, єдина політична нація, духовність, демократія та добробут.

У зв'язку з цим, ієрархії пріоритетів державної політики у сфері національної безпеки пропонується надати наступну структуру:

1. Консолідація суспільства і забезпечення національної єдності – це найбільш важливе завдання, що вимагає формування суспільно-політичних механізмів для улагодження дій усіх гілок державної влади, політичних та громадських сил.

2. Удосконалення системи державного управління – потребує об'єднання зусиль органів державної влади для формування та реалізації внутрішньої та зовнішньої політики, стратегічного планування і створення дієвих механізмів постійного моніторингу внутрішнього та міжнародного безпекового середовища з метою корегування пріоритетів безпекової політики.

3. Забезпечення безпечних умов та високих соціальних стандартів життя громадян – включає покращення демографічної ситуації в державі.

4. Формування сприятливого середовища для сталого економічного розвитку та формування конкурентоспроможної економіки, що є запорукою вирішення суспільно-економічних, екологічних та інших питань. Одним із

найактуальніших є питання забезпечення енергетичної безпеки України.

5. Реформування правоохоронної, судової та безпекової систем і правової бази для ефективної протидії існуючим та ймовірним загрозам.

6. Формування міжнародного безпекового середовища навколо України через активну участь у підтриманні міжнародного миру та безпеки, розвиток дво- та багатосторонніх відносин, стратегічного партнерства на основі прагматизму та відкритості, що не виключає європейської та євроатлантичної інтеграції України.

У визначенні інституційного забезпечення реалізації Стратегії ключова роль у координації діяльності органів державної виконавчої влади має належати Раді національної безпеки і оборони України. Посилення ролі Ради у вирішенні питань збалансування інтересів усіх гілок державної влади та досягнення консенсусу в українській владній системі є доцільним на етапі внесення змін до Конституції України. Стратегію національної безпеки України, що повинна визначати систему управлінських рішень на стратегічному рівні, спрямованих на досягнення національних цілей, доцільно розробити на середньо- або довгостроковий період державного будівництва і розвитку українського суспільства. Вона має бути гнучкою для постійного корегування та адаптації до змін обставин. Крім того, необхідно законодавчо закріпити функції і повноваження Ради національної безпеки і оборони України як єдиного та основного координуючого центру з забезпечення національної безпеки. Можна також взяти за основу досвід багаторічної координації діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, де на законодавчому рівні координуюча роль відведена Прокуратурі України.

Для розробки та реалізації заходів, передбачених Стратегією, важливим є також вирішення проблеми корупції, зокрема необхідність її попередження та припинення як одного з вирішальних факторів ефективного механізму забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку. Незважаючи на прийняття численних політико-правових документів та антикорупційних програм, законодавча та організаційна база для системного

впливу на причини і умови корупції досі не створена. Корупція є проблемою, яку намагаються вирішити багато держав, і вона є невід'ємною частиною історії української державності. Сучасні масштаби корупції в Україні змушують усвідомити, що подальший розвиток країни стане неможливим без перетворення антикорупційної діяльності на основний елемент державної політики. Оскільки корупція пов'язана з протиправною діяльністю державних службовців, які є носіями державно-владних повноважень і утворюють держапарат, очевидно, що за нинішній стан боротьби з корупцією має нести повну відповідальність політичне керівництво країни.

Таким чином, мотивація для боротьби з корупцією є очевидною, і вона повинна бути реалізована як у програмах і законодавчих документах, так і в конкретних формах і способах, із застосуванням відповідних правових та інших засобів. Безумовно, всі ці заходи мають бути науково обґрунтовані. На державному рівні потрібно комплексно реагувати на три основні блоки напрямків антикорупційної діяльності:

1. Зміна свідомості чиновників, бізнесменів і громадян, формування негативного ставлення до корупції та створення негативних уявлень про неї.
2. Припинення корупційних дій і застосування відповідного покарання через правоохоронні, адміністративні та громадські механізми.
3. Формування таких умов, які унеможливають корупційні дії і сприяють здійсненню діяльності чиновників, бізнесменів і громадян без участі в корупційних відносинах.

Тому є всі підстави поширити такий підхід і на національну безпеку та оборону, а також механізм її формування та реалізацію. Одним із важливих аспектів у цьому напрямку є підвищення рівня державного контролю та координації зусиль усіх суб'єктів механізму забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку.

У контексті України варто зазначити, що є більшість необхідних засобів для проведення ефективного державного контролю за діяльністю державних службовців. Проте інколи відсутність ефективних механізмів зумовлена

відсутністю політичної волі чи бажання застосувати наявні правові та організаційні інструменти. В деяких випадках також реально не вистачає належних правових механізмів, які необхідно розробити та впровадити якнайшвидше. У цьому зв'язку важливо розуміти, що державний контроль не можна сприймати лише як репресивний інструмент. Контроль повинен мати попереджувальний характер, хоча в його зміст можуть входити кримінально-правова і адміністративно-правова складові, коли попередження не дає результату.

Контроль полягає в організації діяльності державного апарату відповідно до чітко визначених правил. Одним із пріоритетних завдань є активізація зусиль щодо соціально-правового контролю за прийняттям рішень державними службовцями, що є важливою складовою попередження корупції в системі державної служби.

Однак необхідно бути обережними, щоб уникнути «зарегульованості» державного контролю, що може призвести до надмірної бюрократизації управлінських процесів, уповільнення економічної ініціативи та порушень прав людини і громадянина. Що стосується координації в цьому процесі, то для ефективного подолання корупції необхідна скоординована та систематична робота всіх державних структур з інститутами громадянського суспільства, заснована на єдиній і несуперечливій нормативній базі.

Тому є нагальна потреба в розробці та вдосконаленні антикорупційного законодавства на доктринальному та теоретичному рівнях. Удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері повинно здійснюватися з урахуванням нових викликів і загроз національній безпеці України шляхом:

- удосконалення базового Закону України «Про національну безпеку України», який має визначати принципи й особливості функціонування системи забезпечення національної безпеки;

- розроблення та внесення на розгляд Верховної Ради України законопроєкту, що стосується завдань і повноважень Комітету Верховної Ради

України, до компетенції якого належать контрольні функції Верховної Ради України за діяльністю державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів, органів спеціального призначення та розвідувальних органів тощо [50].

Для забезпечення спеціальної та правоохоронної діяльності у сфері держуправління повинно здійснюватися:

- своєчасне прогнозування та виявлення тенденцій розвитку криміногенної ситуації, а також оцінка ступеню небезпеки та масштабів злочинності на національному, регіональному, місцевому та міжнародному рівнях;

- випереджувальне виявлення та своєчасне реагування правоохоронних органів та спеціальних служб на загрози у сферах державного управління, що впливають на національну безпеку України з метою їх нейтралізації;

- постійне вдосконалення правових механізмів та організаційних засад протидії загрозам національним інтересам держави та суб'єктам національної безпеки;

- підвищення рівня взаємодії правоохоронних органів та спеціальних служб у протидії злочинності, що загрожує об'єктам національної безпеки України;

- визначення шляхів та способів захисту та охорони об'єктів національної безпеки України;

- розробка, затвердження та впровадження критеріїв оцінювання діяльності правоохоронних органів та спеціальних служб;

- дієва система захисту державного управління від протиправних зовнішніх та внутрішніх впливів;

- якісне здійснення спеціальної діяльності (розвідувальної, контррозвідувальної) по недопущенню проявів розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб на території України, впровадження дієвої системи захисту громадян України від протиправних впливів за межами України;

– постійне вдосконалення засобів та технологій забезпечення національної безпеки суб'єктами здійснення правоохоронної та спеціальної діяльності, забезпечення висококваліфікованим персоналом [8].

Вважаємо за доцільне визначити у базовому законі завдання з контролю та закріпити відповідальність за стан національної безпеки України. Контроль за реалізацією заходів у сфері національної безпеки здійснюється відповідно Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Радою національної безпеки України в межах їх повноважень, визначених Конституцією і законами України. Безумовно, для координації діяльності, в першу чергу, державних структур, необхідна законодавча база. Однак справа не стільки в нормативно-правових напрямках (найдоцільніші з них можуть, як свідчить досвід, ігноруватися), скільки в повсякденній практиці узгодження, координованості зусиль різних державних органів щодо забезпечення законності. Важливо подолати наслідки вузьковідомчого підходу, налагодити безперебійний обмін інформацією, знайти оптимальні організаційні форми спільних дій.

Адже в сучасних умовах такий напрямок координації, як координація правоохоронної діяльності, отримало своє нормативно-правове закріплення і досить широко застосовується на практиці. В ході координації правоохоронної діяльності приймаються спільні рішення і уповноваженими суб'єктами здійснюються дії, спрямовані на забезпечення безпеки, законності і правопорядку та протидії злочинності. Головне завдання такої координації – досягнення злагодженості узгодженості роботи всіх елементів системи за допомогою встановлення належних комунікацій між ними. Вона передбачає ієрархію, розробку цілей і розподіл завдань для різних підрозділів системи, узгодження повноважень і відповідальності в її підсистемах, загальних організаційних процесів, завдань, співвідносність між собою приватних рішень для конкретних проблем із загальними системними рішеннями.

Практика підтверджує: координація правоохоронної діяльності – актуалізований вид державної діяльності, що відноситься до функцій управління,

які виконуються на регулярній основі в зв'язку з поділом напрямків діяльності органів державної влади і правоохоронних органів в тому числі. При переході до безпосереднього розгляду ролі і значення координації в сфері забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку, підвищення її ефективності, потрібно відзначити, що взаємодія органів, що виконують функції із забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку України, характеризується широким колом повноважень органів виконавчої влади. Від того, наскільки чітко буде налагоджено взаємодію цих органів, і буде залежати ефективність державного управління і забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку. Таким чином, під взаємодією органів забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку України слід розуміти узгоджену за місцем та часом і закріплену в законодавстві їх спільну діяльність, спрямовану на забезпечення національної безпеки та охорону громадського порядку країни, тобто на створення та підтримку такого економічного, політичного, міжнародного і військово-стратегічного становища країни, яке б створювало сприятливі умови для розвитку особистості, суспільства і держави в цілому. Зі свого боку зазначимо, що до теперішнього часу в нашій країні створена певна інформаційно-правова база для забезпечення координації в сфері забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку.

Водночас, з метою підвищення якості розроблюваних нормативно-правових актів на державному і регіональному законодавчому та виконавчому рівнях влади створені координаційні інструменти регулювання державної політики забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку. Сьогодні дозріли всі об'єктивні передумови і умови для певною модернізації функцій і повноважень найважливішого органу в сфері забезпечення національної безпеки, яким є РНБО України, в напрямку підвищення (посилення) її координуючої ролі [8]. Стратегія повинна стати політико-правовою основою повсякденної діяльності органів державної влади щодо забезпечення національної безпеки, а також для розробки галузевих стратегій,

програм, планів, в яких національні цілі були деталізовані до конкретних завдань.

Таким чином, можна зробити висновки, що найважливішим завданням Стратегії національної безпеки України є вдосконалення всього механізму публічного управління, в інтересах безпеки та сталого розвитку України.

Тобто Стратегія національної безпеки України є головним політичним і правовим механізмом національного управління, а не рядовою стратегією (галузевої, регіональної і т.д.) або концепцією, що знаходиться в одному ряду з іншими законами, указами і нормативними документами.

Виходячи з означених проблем можна визначити такі напрямки підвищення ефективності реалізації Стратегії національної безпеки України:

- щоб зробити Стратегію дійсно документом національної мобілізації та єдності, необхідно організувати його найширше обговорення в суспільстві, причому не тільки після фактичного прийняття, але ще на стадії підготовки і проходження відповідних державних процедур. Таке обговорення могло б іти із залученням широкого кола наукових та громадських організацій, ЗМІ та окремих громадян, в результаті якого проєкт вже отримає масову підтримку і широку експертизу;

- період, який охоплює Стратегію, повинен сягати на довгострокову перспективу, як мінімум, 15–20 років, з тим, щоб відповідні документи стратегічного планування (стратегічні прогнози, програми, оцінки) охоплювали відповідні горизонти, а не обмежувалися констатацією тільки сучасної дійсності.

Отже, суть Стратегії національної безпеки України – це зміцнення єдності українського суспільства, охорона громадського порядку, забезпечення соціальної стабільності, міжнаціональної злагоди, усунення структурних дисбалансів економіки, підвищення обороноздатності країни, протидія агресії Росії, відновлення територіальної цілісності України у законодавчо визначених кордонах [8].

3.2 Підвищення якості підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України

Останнім часом існує нагальна потреба у реформуванні системи підготовки кадрів для сектору національної безпеки і оборони України, у тому числі й управлінських кадрів. Оскільки від професійної діяльності цих фахівців значною мірою залежить здатність ефективного функціонування системи сил безпеки і оборони в державі.

Використовуючи досвід конфлікту з Російською Федерацією, постає завдання про необхідність підготовки кадрів за новими методами, пов'язаними із протидією застосуванню гібридних загроз. В результаті вимоги до підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів постійно зростають, а навчання має ставати більш динамічним, максимально наближеним до реальних умов діяльності, з використанням різноманітних форм і методів, інструментів і засобів ведення сучасних військових операцій. У ХХ ст. все більше поширення набули війни спецслужб, орієнтовані на те, що лише після послаблення системи національної безпеки та оборони можуть застосовуватися збройні сили держави.

Один із «батьків–засновників» американської розвідки Аллен Даллес свого часу зазначив, що найголовніше у навчанні співробітників спецслужб – це прищепити їм практичні навички оперативної діяльності. Так, спеціальні навчальні заклади застосовують судову практику та використовують армійську методику створення ситуацій, наближених до бойових дій [71].

Відповідно до Концепції розвитку сектору безпеки і оборони, основні зусилля мають бути зосереджені на поетапному та узгодженому нарощуванні оперативних спроможностей сил безпеки і оборони. Однією з її складових є розбудова ефективної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації для безпекових структур [72].

Проаналізувавши Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, відповідно до постанови

Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. №266 [39], у частині, що стосується сектору національної безпеки та оборони, можна зробити висновок, що галузі знань та спеціальностей, пов'язаних з національною безпекою, є доволі «розмитими». Було б доцільно виділити такі спеціальності, як «Розвідувальна діяльність», «Контррозвідувальна діяльність», «Інформаційна безпека» тощо.

Тому необхідно розпочати з змін моделі відбору абітурієнтів для зарахування до вищих військових навчальних закладів, а також осіб, відібраних для проходження перепідготовки:

- необхідно скасувати пільги для зарахування до вищих військових навчальних закладів, а вступ повинен здійснюватися лише за результатами Зовнішнього незалежного оцінювання та внутрішнього відбору;

- потрібно заохочувати до вступу військовослужбовців контрактної служби та учасників бойових дій, оскільки ці категорії військовослужбовців мають практичний досвід, який вони зможуть передати колегам під час навчання;

- скасувати набір до вищих військових навчальних закладів із високим режимом секретності (Національна академія Служби безпеки України, Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого) абітурієнтів після здобуття середньої освіти, оскільки навчання здійснюється за державний кошт із гарантуванням подальшого місця служби. Курсанти часто не засвоюють матеріал до кінця, враховуючи їх вік, відсутність досвіду та специфічність навчання. Враховуючи специфіку цих навчальних закладів, повинна відбуватись лише перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів для Служби безпеки України та Служби зовнішньої розвідки (постає необхідність відродження Інституту Служби зовнішньої розвідки), а зараховуватись повинні лише співробітники, які мають відповідний освітній рівень та відповідають спеціальним вимогам [71].

Постає питання про виведення військових навчальних закладів зі складу цивільних (таких як Військово-юридичний інститут Національного юридичного

університету імені Ярослава Мудрого, Військовий інститут та Інститут управління державної охорони Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка та інші), а також об'єднання навчальних закладів із подібною спеціалізацією.

Враховуючи переймання силами безпеки та оборони України норм і досвіду країн НАТО, освітній процес має бути максимально орієнтованим на отримання необхідних для роботи практичних навичок. Навчальні заклади зі специфічними умовами навчання повинні бути виведені з підпорядкування Міністерства освіти і науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [72].

ВИСНОВКИ

В результаті виконання магістерського кваліфікаційної роботи було теоретично обґрунтовано та розроблено конкретні практичні рекомендації щодо підвищення ефективності системи державного управління у сфері забезпечення національної безпеки та оборони України. Таким чином, це дозволило зробити наступні висновки:

1. Узагальнено підходи до визначення таких основних понять у сфері національної безпеки та оборони, як: державне управління, зовнішня безпека країни, державна безпека, політична безпека, громадська безпека, економічна безпека, інформаційна безпека, техногенно-екологічна безпека, а також внутрішня безпека як складова частина національної безпеки. Підходів до розуміння поняття національної безпеки досить багато і всі вони певною мірою різняться. Проте можна констатувати, що мова йде про цілий комплекс політичних, економічних, соціальних, з охорони здоров'я, військових і правових заходів, спрямованих на забезпечення нормальної життєдіяльності нації та усунення можливих загроз для держави.

2. Охарактеризовано сучасний стан організаційно-правового забезпечення державного управління у сфері національної безпеки та оборони України, що виражається у необхідності переходу від традиційної системи державної безпеки до принципово нової системи національної безпеки України та її оборони, що ґрунтуватиметься на сучасній правовій основі й охоплюватиме всі її основні сфери – економічну, соціальну, політичну, інформаційну та військову. На сьогодні організаційно-правові моделі системи забезпечення національної безпеки та оборони України полягають у виокремленні суб'єктного складу, постановці завдань та наділенні відповідними повноваженнями. Можна виділити три організаційні моделі для системи забезпечення національної безпеки та оборони України, які встановлювалися законодавчо. Перша з них визначалася Концепцією національної безпеки України від 16.01.1997 р. Друга

модель, що встановлювалася спеціальним законодавчим актом у 2003 році, передбачала широкий перелік суб'єктів забезпечення національної безпеки з відповідним обсягом повноважень та наявністю механізмів координації їхньої діяльності. Третьою моделлю визнано систему, побудовану після ухвалення Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р., що полягає у встановленні спеціальної системи забезпечення національної безпеки у відповідному секторі та виокремленні сил безпеки та сил оборони.

3. Досліджено ефективність механізмів державної політики України в контексті забезпечення національної безпеки та оборони. Законодавче врегулювання національної безпеки та оборони виконується Законом «Про національну безпеку України», а також підписаним 14 вересня 2020 року новим Указом «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України». Важливим напрямом співробітництва України у сфері міжнародної безпеки залишається двостороннє співробітництво. З перших днів незалежності Україна активно налагоджує відносини і підписує міжнародні документи з державами світу у військовій сфері, галузі військово-технічного співробітництва, галузі військової освіти, технологій та науки, озброєння, військової техніки, надання послуг військового призначення, галузі авіації й протиповітряної оборони, співробітництво в галузі військової медицини та ін. Усього Україною підписано і ратифіковано близько 195 міжнародних угод, протоколів, комюніке, меморандумів, декларацій з 51 державою світу. Дотримуючись позаблокового статусу, Україна сприяє створенню надійних міжнародних механізмів та загальноєвропейської структури безпеки на двосторонньому, регіональному і глобальному рівнях з метою зміцнення довіри і партнерства на основі принципів взаєморозуміння, відкритості, глобального партнерства у воєнно-політичній діяльності. Перспективним для України є Чорноморсько-Каспійський напрям розвитку співробітництва з країнами цього регіону, який сприяє диверсифікації паливно-енергетичних потоків. Напрями у сфері міжнародної безпеки України дуже різноманітні, але головні серед них ті, що визначають її роль як стратегічної держави, що може стати магнітом, який

з'єднує Східну та Західну Європу. Навчання національній безпеці та обороні України є невід'ємною частиною підготовки країни до оборони та поділяється на ранню підготовку у мирний час та безпосередню підготовку в періоди загрози або особливі періоди, включаючи періоди, коли в Україні вводиться воєнний стан.

4. Виявлено серед проблем державного управління у сфері національної безпеки та оборони України такі: – перебування на посадах у системі національної безпеки і оборони осіб, пов'язаних зі спецслужбами інших держав; – використання зовнішнього впливу на злочинні елементи для розхитування ситуації в Україні; – гібридна війна РФ з Україною; – низька культура та рівень знань державних службовців щодо забезпечення безпеки своєї робочої та приватної переписки та комунікації через електронні засоби; – відсутність технічних можливостей приховування справжніх виконавців злочинів у кіберпросторі, використання програмних продуктів для прихованого збору інформації про фізичних осіб та організацій на території України, а також до несанкціонованого доступу до приватних та робочих електронних скриньок українських політиків та державних службовців; – широта і різноманітність сучасного визначення безпеки, яке охоплює не лише конфлікти та озброєння, а захист від тероризму, злочинності, хвороб, стихійного лиха та екологічних катастроф, припинення постачань і надання життєво важливих послуг; крім того, від таких соціально-економічних явищ, як бідність, вигнання, а також скорочення населення та перенаселення; – недосконалість національної законодавчої та нормативно-правової бази щодо забезпечення національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері; – наявність некваліфікованих керівних кадрів в органах виконавчої влади, дипломатичних представництвах України в іноземних державах та при міжнародних організаціях, які не володіють або володіють застарілими уявленнями про методи державного управління, зокрема про способи, прийоми і засоби виконання управлінських функцій держави у сфері зовнішніх зносин; – відсутність системних підходів у державній кадровій політиці у сфері зовнішніх зносин та невідповідність кадрової політики

вимогам трансформаційних (європейської та євроатлантичної інтеграції) процесів у державі; – низький рівень ефективності стратегічного планування й кризового управління щодо забезпечення національної безпеки у зовнішньополітичній сфері; недостатня ефективність роботи спеціальних підрозділів внутрішньої безпеки сектору безпеки і оборони України щодо виявлення шпигунів і зрадників в органах державного військового управління; – декларативність і суперечливість ряду положень законодавства в сфері забезпечення національної безпеки та оборони знижує результативність їх виконання; – відсутність системоутворюючих, концептуальних законів прямої і непрямой дії в сфері забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку; – надмірність і багаторазове дублювання як юридичних, так і нормативно-технічних вимог з питань забезпечення «приватних безпеки»; – відсутність необхідних організаційно-правових структур для взаємодії між державними органами та організаціями, що забезпечують боротьбу з організованою злочинністю, корупцією, тероризмом, військовими злочинами тощо.

5. Розроблено рекомендації з удосконалення управлінських процесів у сфері національної безпеки та оборони України, враховуючи сучасні виклики та загрози та розглянуто основні напрями державної політики України в сфері національної безпеки та оборони в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз.

Це включає зміцнення економічної стійкості держави, розвитку військового потенціалу, модернізацію оборонної промисловості та інтеграцію України в європейські та євроатлантичні структури безпеки, зокрема НАТО. Пріоритетними завданнями державної політики є: збереження територіальної цілісності та суверенітету України, боротьба з гібридною війною та дезінформацією, захист стратегічних інтересів на міжнародній арені, а також активне співробітництво з міжнародними партнерами у сфері оборони та безпеки.

На основі аналізу сучасного стану державного управління в цій сфері, було запропоновано конкретні шляхи оптимізації, які включають: інтеграцію

сучасних технологій і інноваційних підходів у процес прийняття рішень для підвищення ефективності управління та оперативного реагування на виклики; посилення кадрової політики, зокрема шляхом впровадження нових програм професійного розвитку для працівників сектору безпеки та оборони; зміцнення міжвідомчої координації; оновлення законодавчої бази відповідно до змін у внутрішньому та міжнародному середовищі, зокрема з метою інтеграції найкращих міжнародних практик і посилення контролю за дотриманням норм права у цій сфері.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Адміністративне право України : підруч. / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.. Київ : ЮрінкомІнтер, 2006. 544 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс : [підруч.] : у 2 т. / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова) та ін.. Київ: Юрид. думка, 2005. Т. 2 : Особлива частина. 2005. 624 с.
3. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. Київ : ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. 498 с
4. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
5. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень. Проблеми теорії, методології, практики : монографія. Київ : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с
6. Банчук-Петросова О. В. Загальна характеристика кадрової політики сектору безпеки провідних країн світу. *Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Управління»*. 2014. Вип. 1. С. 69–76.
7. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика: монографія. Київ: Видавництво Едельвейс, 2014. 434 с.
8. Бусол О. Ю. Феномен Гібридних загроз національній безпеці. *Інформаційне право*. 2020. Вип. № 4. С. 6–15.
9. Ситник Г.П. Державне Управління у сфері національної безпеки. Київ: НАДУ, 2012. 730 с.
10. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України (до курсу «Українська мова за професійним спрямуванням»): навчальний посібник / [М.П. Вовк, Р.С. Троцький, В.С. Молдавчук, О.В. Чуприна, О.А. Блінов, С.І. Шепель]. К. : ФПФ НГУ НАВС,

2016. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/1566> (дата звернення: 08.11.2024).

11. Вонсович О. С. Національна безпека України в умовах сучасних геополітичних змін. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2017. Вип. 24 (2). С. 18–24.

12. Галан Н. Японські університети у «потрійній спіралі»: приклад Тохоку. *Наука та інновації*. 2010. №3. С. 55–65.

13. Геєць В. Яке майбутнє у соціальної держави? *Економіка України*. 2013. №7. С. 4–20.

14. Глобальна та національна безпека / авт. кол. В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянюк ; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : Вид-во НАДУ, 2016. 784 с.

15. Державне управління у сфері національної безпеки: слов.-справ. / уклад: Г. П. Ситник, В. І. Абрамов, В. Ф. Смолянюк та ін; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ: НАДУ, 2012. С. 355–357.

16. Даллес А. В. Ремесло розвідки (Craft of Intelligence: America's Legendary Spy Master On The Fundamentals Of Intelligence Gathering For A Free World), 1962.

17. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.

18. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. Харків : Право, 2009. 312 с.

19. Іщенко А. Критерії національної безпеки в освітній сфері: зарубіжний досвід та висновки для України : аналітична записка . http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/16114.034.pdf (дата звернення: 08.11.2024).

20. Кожухова Т. В. Політики США, Японії та країн Європейського союзу в сфері досягнення цілей розвитку тисячоліття. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. 2017. Вип. 12, Ч. 1. С. 152–157.

21. Колесник В. Т. Розвиток та удосконалення організаційно-правових механізмів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1006> (дата звернення: 08.11.2024).

22. Кондратьєв Я. Ю., Ліпкан В. А. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 20 с.

23. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр> (дата звернення: 08.11.2024).

24. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін ; Нац. інт стратег. дослідж. Київ, 2015. 58 с.

25. Копанчук В. О. Безпекова стратегія України в умовах сучасних викликів та загроз . *Держава та регіони : наук.-вироб. жур. Запоріжжя* : КПУ. 2020. № 2. С. 14–19.

26. Ктурченко О.Г., Груценко Ю.І. Національна безпека і державна безпека: поліваріантність визначення та співвідношення. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*, 2023. №2. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2023.2.8> (дата звернення: 11.11.2024).

27. Кухтик С. В. Зовнішня функція держави в контексті глобалізаційних викликів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Економіка і право*. 2010. Вип. 12. С. 55–60.

28. Кучин С. П. Особливості державної політики в сфері культури і освіти (соціально-економічний аспект). *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. 2013. № 2. С. 40–48.

29. Лагодіна В. Національна безпека як зміст і мета державної політики України. *Правова інформатика*. 2007. 2(14). С.69–76.

30. Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*.

2016. Вип. 38. Т. 2. С. 64–67.

31. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С., Яковенко О. О. Національна і міжнародна безпека в визначеннях та поняттях. Київ : Текст, 2006. 256 с.

32. Мурашко А. М. Вектори державної політики України у сферах національної безпеки та оборони. *Право та державне управління*, 2020. № 2. С. 363–366.

33. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: монографія. Київ : Інтернет технологія, 2008. 496 с.

34. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: щорічник СППРІ 2005: Київ: Заповіт, 2006. 744 с.

35. Основи державного управління забезпеченням обороноздатності України: теорія і практика : монографія / В. Ю. Богданович, М. Ф. Єжеев, І. Ю. Свида. Львів : ЛІСВ, 2008. 300 с.

36. Побурко Я. Інтегральні оцінювання результатів соціально-економічної діяльності регіону: методологічний підхід. *Регіональна економіка*. 2006. № 3. С. 66–73.

37. Показники досягнення ЦРТ. URL: <https://mdgs.un.org/unsd/mdg/Home.aspx> (дата звернення: 08.11.2024).

38. Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади : монографія. Харків : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. 448 с.

39. Постанова КМУ від 29.04.2015 № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248149695> (дата звернення: 08.11.2024)

40. Правові основи військового будівництва та військово-цивільних відносин: Збірник законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони / ред. рада: Г.К. Крючков (голова), Б.П. Андресюк, В.П. Горбулін та ін. Київ : Парламентське вид-во, 2005. 832 с.

41. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 08.11.2024).

42. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 08.11.2024).

43. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 08.11.2024).

44. Про оборону України : Закон України від 06.01.1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 08.11.2024).

45. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 березня 1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98> (дата звернення: 08.11.2024).

46. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 27.01.2016 р. № 96/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016> (дата звернення: 08.11.2024).

47. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 06.05.2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 08.11.2024).

48. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 08.11.2024)

49. Програма Україна-НАТО з професійного розвитку персоналу сектору безпеки і оборони. URL: www.mfa.gov.ua/mediafiles/sites/.../files/41400801dod.pdf. (дата звернення: 08.11.2024).

50. Савчин О. Трансформація архітектури безпеки та стратегічний вибір для України. URL: www.uaforeignaffairs.com/ua/bezpeki-ta-strategichnii (дата звернення: 08.11.2024).
51. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою України: монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2004. 408 с.
52. Ситник Г. П. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України : навч. посіб. : у 3 ч. Київ : НАДУ, 2010. 208 с.
53. Сіцінський Н. А. Науковий супровід державно-управлінських реформ щодо забезпечення національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері. *Електронне державне управління: удосконалення та розвиток*. URL : http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/4_2020/64.pdf (дата звернення: 08.11.2024).
54. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. № 3. С. 194–204.
55. Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 573 с.
56. Стефанішина О. Нова Стратегія нацбезпеки визначає алгоритм дій на шляху до членства НАТО. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/olga-stefanishina-nova-strategiyanacbezpeki-viznachaye-algoritm-dij-na-shlyahu-do-chlenstva-nato> (дата звернення: 08.11.2024).
57. Томків І., Гуртовий Д. Механізм державного реагування на загрози суспільно-політичного характеру (світовий та вітчизняний досвід). *Економіка та суспільство*, 2024, (60). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-54> (дата звернення: 08.11.2024).
58. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ, Вид-во «Основи», 2018. 630 с.
59. Тихомиров О. О. Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасної держави : монографія. Київ, Видавництво НА СБУ, 2014. 196 с.
60. Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021

року «Про Стратегію воєнної безпеки України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 08.11.2024)

61. Хаварівська Г. С. Нова стратегія національної безпеки України 2020: реальна оцінка викликам і загрозам. Ефективність державного управління. Вип. 4 (65). Ч. 1. 2020. URL: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.65.2020.226451> (дата звернення: 08.11.2024).

62. Яншина А. М. Національна політика сталого зростання: досвід Німеччини та Японії. *Економічна наука постановка проблеми. Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 18. С. 48–53.

63. Berkeley, J. (2013), «Abe's Master Plan». URL: <http://www.economist.com/news/leaders/21578044-shinzo-abe-has-vision-prosperous-and-patriotic-japan-economics-looks-better> (last accessed: 08.11.2024)

64. EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL: <http://ec.europa.eu/eu2020> (last accessed: 08.11.2024)

65. Jones, R. S. and Yoo, B. (2011), «Japans's New Growth Strategy to Create Demand and Jobs», URL: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/japan-s-new-growth-strategy-to-create-demand-and-jobs_5kg58z5z007b-en (last accessed: 08.11.2024).

66. Kono, T. (2012), «Strategies for Japan's Sustainable Development», Japan Sustainable Development Conference, European Business Council, Tokyo, P. 4.

67. National Sustainable Development Strategy: 2012 Progress Report / The Federal Government of Germany. – Berlin: Press and Information Office of the Federal Government, 2012. 252 p., с. 24-25

68. Renewed EU Sustainable Development Strategy 2006 URL: <http://register.consilium.europa.eu/doc> (last accessed: 08.11.2024).

69. S. Dutta, B. Lanvin. Global Innovation Index 2013: the Local Dynamics of Innovation / Geneva, Ithaca, Fontainebleau: WIPO, 2013. – 393 p

70. Sustainable Development Indicators Overview of relevant FP-funded research and identification of further needs URL: http://www.ieep.eu/assets/443/sdi_review.pdf (last accessed: 08.11.2024).

71. The official site of Reuters (2013), «Factbox: Main Targets and Steps in Japan's Growth Strategy 2013» URL: <http://www.reuters.com/article/2013/06/14/us-japan-economy-growth-strategy-factbox-idUSBRE95D03H20130614> (last accessed: 08.11.2024).